

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Humanitní vědy se zaměřením na vzdělávání
(kombinace): Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

**HISTORIE A ARCHITEKTURA VILY
TUGENDHAT**

**A HISTORY AND AN ARCHITECTURE OF
THE TUGENDHAT VILLA**

Bakalářská práce: 13-FP-KFL-212

Autor:

Barbora Kindlová

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
40	0	15	0	25	8

V Liberci dne: 23. 4. 2013

ZADÁNÍ

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Název práce: Historie a architektura vily Tugendhat
Jméno a příjmení autora: Barbora Kindlová
Osobní číslo: P10000340

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 23. 4. 2013

Barbora Kindlová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Luděce Hrabákové, Ph.D., za její cenné rady a čas, který mi věnovala při zpracování této práce.

Poděkování za podporu při studiu náleží i mé rodině.

ANOTACE

Předmětem této bakalářské práce je seznámení s historií a architektonickou charakteristikou vily Tugendhat. Pojednává také o osudech jejích obyvatelů i o osobnosti architekta Ludwiga Miese van der Rohe. K dotvoření obrazu doby vzniku vily pojednává práce také o architektonickém smýšlení na počátku 20. století. Historie vily je poté demonstrována na historii České republiky, se kterou je úzce spjata.

Klíčová slova: funkcionalismus, Brno, Ludwig Mies van der Rohe, manželé Tugendhatovi, ocelový skelet

ANNOTATION

The subject of this thesis is getting acquainted with a history and an architectural characteristic of the villa Tugendhat. It also deals with fates of its residents and also it deals with a personality of an architect Ludwig Miese van der Rohe. To a completion of the time picture of its creation the thesis also gives information about an architectural thinking on the beginning of the 20th century. The history of the villa Tugendhat is demonstrated on the history of the Czech Republic, with which it is linked closely.

Key words: functionalism, Brno, Ludwig Mies van der Rohe, husband and wife Tugendhat, steel skeleton,

Obsah

Úvod.....	7
1 Funkcionalismus jako obraz doby	8
1.1 Světový funkcionalismus	8
1.1.1 Vila Savoye.....	9
1.2 Český funkcionalismus	10
1.2.1 Funkcionalistické Brno	11
1.2.2 Münzova vila	13
1.3 Ludwig Mies van der Rohe	13
1.3.1 Pavilon Barcelona	16
1.3.2 Dům Farnsworth	16
1.3.3 Nová národní galerie v Berlíně	17
1.3.4 Vlivy působící na Miese van der Rohe	18
2 Společenský život v Brně ve 20. a 30. letech a rodina Tugendhat	19
2.1 Brno 20. a 30. let	19
2.2 Rodina Löw-Beer a Tugendhat	19
2.3 Tugendhatovi.....	20
3 Vznik vily Tugendhat a její popis.....	25
3.1 Nosné konstrukce stavby.....	25
3.2 Vila Tugendhat	26
3.2.1 Exteriér a zahrada	27
3.2.2 Třetí podlaží	28
3.2.3 Druhé podlaží.....	30
3.2.4 Suterén	34
4 Vila Tugendhat po odchodu majitelů a v současnosti – kulturně historický význam.....	36
4.1 Kritika vily Tugendhat	36
4.2 Historie vily Tugendhat.....	36
4.2.1 Vila po odchodu majitelů.....	36
4.2.2 Vila po 2. světové válce	38
4.2.3 60. léta.....	39
4.2.4 Vila po Sametové revoluci.....	41
4.2.5 Vila dnes	43
Závěr	45
Seznam literatury	47
Seznam fotografií.....	49
Seznám fotografií v příloze.....	49
Přílohy.....	50

Úvod

Vila Tugendhat patří mezi světově známé architektonické dílo, které uchvacuje svými jednoduchými a čistými tvary. Stavba je ukázkou zásad architektonického funkcionalismu, který po 1. světové válce zbavil architekturu všech okrasných prvků. Jedinečnost této vily však nespočívá pouze v čistých tvarech, ale i v použití do té doby neobvyklého konstrukčního systému, který umožňoval vytvořit netradiční pojetí prostoru. V České republice je vila významná především proto, že je to první česká moderní památka zapsaná na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

Dané téma jsem si zvolila proto, že mám k architektuře blízký vztah a především k této vile chovám velké sympatie, protože ji vnímám jako architektonický ideál. Proto představa, že se dozvím o podmínkách jejího vzniku i její historii, byla velmi lákavá.

Cílem této práce bylo popsat vznik a historii vily Tugendhat, popsat její architektonickou charakteristiku, ale také spojit toto téma do jednoho celku s osudy jejích majitelů a s osobností architekta Ludwiga Miese van der Rohe.

První část mé práce se zaměřuje na dobu architektonického funkcionalismu a na významné stavby u nás i ve světě. Zároveň je zde popsána osobnost architekta, jeho myšlenky jsou doloženy na jeho nejvýznamnějších stavbách.

Druhá část pojednává o osudech rodiny Tugendhat, která byla zasažena neklidnou dobou první poloviny 20. století.

Třetí část se věnuje vile z hlediska architektonického, je zde popsán její konstrukční systém, použité materiály a technologie, technické vyspělosti i řešení prostoru vily.

Závěrečná čtvrtá část dokládá, jak nesmírně byl osud vily, jejích majitelů, ale i samotné České republiky pohnutý – a to od samotného začátku až dodnes.

K vypracování bakalářské práce jsem využila analýzu odborného textu. Jako zdroj informací mi však též sloužil dokumentární film a informační prohlídka vily, které jsem se zúčastnila.

1 Funkcionalismus jako obraz doby

1.1 Světový funkcionalismus

„Dva světové válečné konflikty, rozpad starých a vznik nových států, sociální a národnostní hnutí, neustále se zvyšující tempo hospodářského rozvoje, přechod k postindustriální a poté informační společnosti, to vše našlo odezvu také v architektuře.“¹

1. světová válka znamenala omezení ve stavební činnosti, proto byl vývoj secese přerušen. Po roce 1918 mladí architekti vystoupili proti historizujícím slohům, protože odmítali vše, co souvisí se starým režimem, který přivedl společnost do krutých bojů. Přikláněli se tak k architektonické avantgardě. Evropské avantgardy se poté sjednotily pod společným programem funkcionalismu. Hlavní myšlenkou tohoto směru je důraz kladený na funkci objektu a jeho praktické využití, na jehož základě byla stavba navržena – nicméně tato myšlenka nebyla v té době v architektuře ničím novým. Konečně, ústřední heslo funkcionalismu – „Forma následuje funkci“ – bylo vyřčeno již v roce 1895. A už v roce 1908 brněnský rodák Adolf Loos (1870–1933) vyjádřil snahu zbavit architekturu zbytečných okrasných prvků v úvaze, jež nese dnes velmi známý název „Ornament je zločin“.² Funkcionalismus se zásadně opíral o školu Bauhaus³, jeho vývoj je však spojen především s architektem Le Corbusierem (1887–1966), který v roce 1921 publikoval vynález svého domu, jako *Stroje na bydlení*. Tímto svým typem domu bojoval „...proti listoví, pilastrům a hřebenovým nástavcům... Přišli jsme na chuť čistému vzduchu a plnému světlu...“⁴

Funkcionalismus vychází z praktických zkušeností a především v odmítání historických slohů z 19. století. V začátcích byl funkcionalismus využíván především pro moderní sídliště, která stavěli mladí architekti. Ti odmítali velké obytné místnosti, místo nich preferovali malé byty s malými kuchyňskými linkami, které znamenaly velkou finanční úsporu. Nové pojetí bydlení, kdy na sebe navazovaly

¹ SEDLÁK, J., TEPLÝ, L. *Ve znamení moderny: architektura 20. století v Brně*. Brno: Fotep, 2004. S. 21.

² HRŮZA, J. *Svět architektury*. Praha: Aventinum, 2003.

³ Škola Bauhaus vznikla v roce 1919, jejímž zakládajícím ředitelem byl Walter Gropius. Jednalo se o uměleckou školu, jejímž cílem bylo obnovit vztah řemesla a umění.

⁴ GÖSSEL, P., LEUTHÄUSEROVÁ, G. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. S. 225.

místnosti, které spolu úzce souvisely, mělo také umožnit lepší hygienické podmínky. S tím souvisí i důležitost odvětrání a osvětlení, proto správná orientace obytných místností byla hlavní otázkou.⁵

Funkcionalistické řešení obytných prostor se později přeneslo i na domy a vily. Nezůstalo však pouze u obytných domů, optimální řešení se hledalo i u veřejných budov, jako např. škol, nemocnic, knihoven, administrativních budov atd. Půdorys těchto staveb je volný, u kancelářských budov jsou vnitřní dispozice navrhovány tak, aby se mohly kdykoli změnit.

Právě v této době se rozsáhle uvažovalo, zda je architektura věda nebo umění – funkcionalismus, v návaznosti na výše zmíněné, se přikláněl k architektuře jako vědě, to však neznamenalo, že by stavby nemohly nebo nesměly být estetické. Stavby funkcionalismu však měly být především dokonale propracované, technicky na vysoké úrovni. Používaly se nové a jednoduché materiály – do popředí zájmu se dostal železobeton, který pomocí ocelové armatury umožňoval nové nosné možnosti. Fasáda objektu byla vždy bílá a stavba byla navrhována v jednoduchých geometrických tvarech. Zcela typické jsou zde ploché střechy a velké skleněné plochy, tzv. pásová okna, která slouží k další nosné myšlence funkcionalismu, a to k dosažení harmonie člověka a přírody. Neboť právě v tomto stylu byla zahrada a příroda vnímána jako nedílná součást domu s větší intenzitou, než kdy dřív.

1.1.1 Vila Savoye

Svou radikální čistou architekturou a názory na bydlení otiskl Le Corbusier do víkendového domu vily Savoye (1928–1931) nacházející se v Poissy ve Francii. Rok před začátkem výstavby vily formuloval Le Corbusier svou novou estetiku

Obrázek 1 Vila Savoye

⁵ DVOŘÁČEK, P. *Moderní architektura*. Praha: Levné knihy KMa, 2005. S. 18.

v *Pěti bodech nové architektury*: piloty, volný půdorys, horizontální okno, střešní zahrady, volně utvářené průčelí. Všechny tyto prvky jsou v architektuře vily, zvenčí přísně funkcionalistické, zahrnuty. Zároveň se tu uplatňuje Le Corbusierova myšlenka domu, jako *stroje na bydlení* – „...některé prvky připomínají velitelské můstky a nástavby zaoceánského parníku.“⁶

Vila má čtvercový půdorys, což byla dle architekta čistá a přirozená forma. Dvoupatrový železobetonový skelet umožňuje umístit pásová okna do všech čtyř obvodových stěn, neboť ty jsou zbaveny nosné funkce. Dům je pomocí pilot vyvýšen nad úroveň země, čímž je docíleno toho, že výhled z obytných místností je přímo na okolní lesní porost. Na střeše vily je velká střešní terasa, na které mohli majitelé, kteří ovšem vilu obývali jen zřídka, relaxovat.

Po dostavbě způsobila vila velké pozdvižení, protože bojovala proti přezdobeným městským domům – a stala se inspirací pro návrhy ostatních architektů.

1.2 Český funkcionalismus

Zásady funkcionalismu formuloval Klub architektů (prostřednictvím časopisu Stavba) a byl to také on, kdo přišel s nápadem uspořádat cyklus přednášek o moderní avantgardě, kterých se měli účastnit i velikáni evropské architektonické scény.⁷ Přednášky se měly konat v Praze, ale na žádost časopisu Bytová kultura a brněnského Devětsilu se opakovaly i v Brně. Po několikátém posunutí se přednášky *Za novou architekturu* uskutečnily na přelomu let 1924 a 1925 a účastnili se jich Le Corbusier, Walter Gropius, Theo van Doesburg i Adolf Loos. Tyto přednášky nabídly českým architektům přímý pohled do evropské architektonické scény a jejích představitelů. Celá tato velkolepá akce umožnila nástup nové architektury, protože purismus Le Corbusiera přehlušil vliv architektury holandské. Dostavba brněnského Areálu výstaviště v roce 1928, na kterém se podílelo mnoho architektů z Čech i Moravy, pak toto vítězství funkcionalismu potvrdila.

⁶ COHEN, J.-L. *Le Corbusier*. Praha: Slovart, 2005. S. 45.

⁷ ŠLAPETA, V., JANDÁČEK, V. *Český funkcionalismus*. Brno: EXPO DATA, 2004. S. 40.

„Úspěch odvisel od toho, jak se dokázal architekt vyrovnat s potřebami stavebníka, s jeho profesí, počtem členů domácnosti a jejím provozem, takže pokud došlo k vzájemnému porozumění, výsledkem byl ‚dům šitý na míru‘.“⁸ Pakliže byl architekt sám sobě zadavatelem stavby, mohl realizovat stavbu přesně podle svých představ, jako je to u Fuchsova rodinného domu a Krohova rodinného domu.

Český funkcionalismus je vnímán především jako racionalita a estetika je zásadně odmítána, návrh domu je racionální proces a závisí na propočtech, rozbořech a měření. Přesto je estetika chápána jako dokonalá harmonie proporcí a zasazení do terénu;⁹ ačkoli český funkcionalismus vychází především z myšlenek Le Corbusiera, naši architekti měli půdorys promyšlený více racionálně, dbalo se především na správnou světovou orientaci, protože světlo a sluneční svit v té době byl vnímán jako nejdůležitější faktor moderní medicíny.¹⁰ Společným rysem pak bylo brání ohledu na sociální aspekt, proto čeští architekti nebyli tak okázalí (jako ti evropští) a svá díla většinou nazývali rodinným domem, nikoli vilou.

Avšak jinak byl český funkcionalismus úzce spjat se světovým a větších rozdílností nebylo.

V zásadách funkcionalismu se realizovalo mnoho architektů – Jaromír Krejcar, Emil Králík, Vladimír Karfík atd.

1.2.1 Funkcionalistické Brno

Snad největší funkcionalistický rozvoj zažilo město Brno, jež se po 1. světové válce a po rozpadu Rakouska-Uherska stalo druhým největším městem v ČSR. Dobrá zeměpisná poloha z něj zároveň dělala komunikační uzel a hospodářské centrum, velmi se zde také dařilo průmyslu (kovovýroba, textilní průmysl atd.). Díky tomuto průmyslovému růstu a připojení dvaceti tří obcí k Brnu obyvatel neustále přibývalo, a tak se téma bydlení stalo velmi důležitým, proto se zde

⁸ SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně: Muzeum města Brna, 2006. S. 51.

⁹ DVOŘÁČEK, P. *Moderní architektura*. Praha: Levné knihy KMa, 2005. S. 18.

¹⁰ SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně: Muzeum města Brna, 2006. S. 52.

začalo dařit také stavebnictví. Zároveň s tím souvisely i otázky urbanismu města, protože centrum bylo přelidněné a spojení s okolními čtvrtěmi nebylo ideální.

V roce 1919 byl vedoucím Stavebního úřadu města Brna jmenován, poprvé Čech, Jindřich Kumpošt (1891–1968), který se obklopil mladými avantgardními architekty, mezi nimiž byl i Bohuslav Fuchs (1895–1972). Byl to právě on, kdo tuto funkci v roce 1925 převzal a stal se nejdůležitějším členem architektonické obce a zároveň i uznávaným funkcionalistickým architektem.

Poválečné Brno s sebou neslo mnoho stylů, z Prahy přišel rondokubismus (Národní styl), ale největší inspirací byla holandská architektura. Příklon k funkcionalismu pak dovršily již výše zmíněné přednášky *Za novou architekturu*. Vliv měl především Le Corbusier, díky němuž se v Brně objevily první moderní stavby – první funkcionalistickou stavbou byla Zemanova kavárna od Bohuslava Fuchse. Byl to pak především tento architekt, kdo udával architektonický ráz města. Dařilo se však i jiným osobnostem, mimo jiné i Ernestu Wiesnerovi (1890–1971), jehož styl byl „...někdy označován za „*moderní tradicionalismus*“ nebo „*archaickou modernu*“.“¹¹ Přesto jeho vynikající prostorové řešení kavárny Esplanade bylo výjimečné po celé republice.

Brno naplno ovládl funkcionalismus, jehož představitelé byli architekti, kteří se narodili v 90. letech 19. století – Bohumil Babánek, Emil Králík, Jan Mráček atd. Tito architekti byli do města přilákáni velkým stavebním i ekonomickým rozmachem města. Jejich hlavním rysem byla schopnost poradit si s jakýmkoli typem budovy a vtisknout do ní svůj individuální přístup.¹²

Vývoj brněnské, ale i české, architektury zastavil vpád Hitlera do Čech a vznik Protektorátu Čech a Moravy. Po válce se město pokusilo navázat v opětovném přihlášení se k funkcionalismu, avšak další rozvoj zastavil komunistický převrat v únoru 1948.¹³

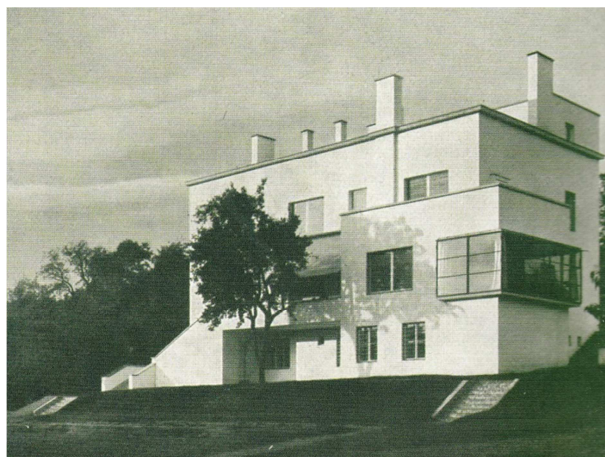
¹¹ SEDLÁK, J., TEPLÝ, L. *Ve znamení moderny: architektura 20. století v Brně*. Brno: Fotep, 2004. S. 12.

¹² Tamtéž, s. 26.

¹³ Tamtéž, s. 36.

1.2.2 Münzova vila

Významnou roli v českém funkcionalismu sehrál Ernst Wiesner. Jeho Münzova vila (1924–1926) byla navržena pro židovského bankéře Eduarda Münze. Architekt zde v duchu zásad funkcionalismu spojil tři tělesa, aby vytvořil racionální řešení obytných prostor, které neustále hledal. Vila je jedním z Wiesnerových prvních řešení obytných domů a vil.

Obrázek 2 Münzova vila

Dům má hladkou světlou fasádu, kterou narušují jen dveře a obdélníková okna. Objekt se nachází na svažitém terénu, který architekt plně využil při spojení suterénu a přízemí. Půdorys domu je do tvaru L, užší část slouží k hospodářským účelům, širší část domu slouží k obýváním. Uplatňuje se zde koncept, kdy dům je do ulice otočen zády a soukromá (intimní) část domu hledí do pozemku.¹⁴ Horizontální linii doplňují vertikální komíny, které však byly po necitlivé rekonstrukci odstraněny.

V roce 2012 začala její další rekonstrukce, z vily zbylo jen zdivo, avšak po zjištění, že objekt nemá základy, je možné, že bude zbourána a postavena její replika.¹⁵

1.3 Ludwig Mies van der Rohe

Ludwig Mies van der Rohe se narodil 27. března 1886 v Cáchách jako nejmladší ze čtyř dětí. Jeho otec byl řemeslník, konkrétně kameník, jenž nejčastěji vyráběl pomníky. Mies tedy nemohl pomýšlet na kvalitní vzdělání ani podporu jeho talentu. Když se ho v rozhovoru v roce 1964 ptali, jestli jeho myšlení ovlivnili rodiče, jeho odpověď zněla: „Vůbec ne. Ne. Můj otec říkával: „Nečti ty hloupé

¹⁴ SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně: Muzeum města Brna, 2006. S. 56.

¹⁵ WIKIPWDIE. *Münzova vila – Wikipedie*. Editováno 24. 11. 2012. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCnzova_vila

knihy. Pracuj.“ Byl to řemeslník.“¹⁶ Ale díky tomu se už jako dítě seznámil s materiály, jako je kámen. Vyučil se zedníkem a ve třinácti letech nastoupil do štukatérské firmy, kde se naučil velmi dobře kreslit. V roce 1905, v pouhých devatenácti letech, opustil Cáchy, aby se mohl přestěhovat do Berlína a najít si tam pracovní místo. Zde začala jeho kariéra architekta, nastoupil jako kreslíř do kanceláře známého architekta Bruna Paula (1874–1968).

Mies zastihl Berlín ve výbušné atmosféře hledání nových uměleckých možností – neustálé vracení se k historizujícím slohům se nelíbilo mladým avantgardním umělcům. Tak se i Mies dostal k návrhům několika rodinných domů. Úspěch těchto staveb mu umožnil nastoupit do ateliéru Petera Behrense (1868–1940), který byl v té době v Evropě snad nejvýznamnější ze všech architektů. Právě tento architekt, jak Mies později vzpomínal, „...měl obrovský cit pro velkou formu, byla středem jeho zájmu.“¹⁷ Právě od něj ji Mies pochopil a naučil.

Díky sňatku s Adou Bruhnovou, jež přinesla do manželství určité peněžní prostředky, si Mies mohl v roce 1912 otevřít vlastní kancelář. Velmi se zajímal o neoklasicismus, ale neúspěch, který spočíval v odmítnutí jeho návrhu pro „Výstavu neznámým architektům“, Miese vedl k zaobírání se myšlenkou, zda jsou jeho domy dostatečně moderní – došel k názoru, že nikoli a začal se zajímat o architektonickou avantgardu.

V roce 1921 odchází od své manželky, klid pro práci nachází ve svém podkrovním ateliéru. Zde také vznikají návrhy „Pěti projektů“ – žádný z nich není realizován, avšak díky nim se dostává na vrchol avantgardy. Na nich je také znát cesta, po které se chce vydat – projekty prezentují jeho myšlenku jasné konstrukce a materiálu, jímž je beton, železo a sklo.

V roce 1926 byl pověřen realizací výstavy „Bydlení“ a realizací sídliště moderních obytných domů – zde začala jeho spolupráce s Lilly Reichovou.¹⁸ Od tohoto roku začal Mies považovat skeletovou konstrukci jako jedinou, u které je možná proměnlivost půdorysu.

¹⁶ PUENTE, M. *Rozhovory s Miesem van der Rohe*. Zlín: Archa, 2010. S. 54.

¹⁷ Tamtéž, s. 55.

¹⁸ Lilly Reichová (1885–1947) byla německá moderní designérka, s Miesem spolupracovala více než 10 let.

V roce 1929 je pověřen realizací výstavy v Barceloně (viz níže), během níž získává i zakázku na vilu pro manželé Tugendhatovi. Pozemkem, který mají k dispozici, je nadšen, protože umožňuje realizovat dům ve svahu. Velikou výhodou pro Miese byl fakt, že peníze pro manžele nehrály žádnou roli a tak měl volnou ruku – mohl tak do dokonalosti dovést i vnitřní vybavení vily a uskutečnit tak své ideje. Především v tomto bodě však vila Tugendhat sklídila velkou kritiku – mnozí ji považovali za přehnanou ukázkou snobismu. U jiných však Mies svým návrhem sklídl velký obdiv.

V době hospodářské krize však neměl příliš práce, a tak v roce 1930 přijal nabídku stát se ředitelem školy Bauhaus. Zde umožnil studium i těm žákům, kteří neměli maturitu – nicméně jejich přijetí určoval Mies sám.

I přes několik pokusů o znovuotevření, byla škola nacistickým režimem roku 1933 uzavřena. Sám Mies se k emigraci dlouho odhodlával, nakonec však v roce 1939 přijal nabídku z USA, kde měl převzít katedru architektury v Chicagu. Zde získal i mnoho zakázek, především na výškové stavby, které navrhoval tak, aby v případě potřeby mohly změnit svou koncepci. „Budovy sestávaly z ocelového skeletu vyzdívaného sklem a pálenými cihlami. Celek provedený s nejvyšší precizností odpovídá jeho mottu: „Bůh tkví v detailu“.“¹⁹

Pro školu v Chicagu realizoval návrh kampusu, avšak v roce 1957 mu bylo dokončení tohoto projektu odebráno, což pro něj bylo velmi ponižující. O práci se však nemusel bát, v USA své projekty velmi často převáděl i do reality. Zakázky na rodinné domy odmítal, svůj postoj porušil jen třikrát. Jednou z těchto realizací byl i dům Farnsworth. S majitelkou se posléze soudil, nakonec byl veřejností, a s ním i Walter Gropius a Le Corbusier, označen za „ohrožení nové Ameriky“. Tato kritika, především od F. L. Wrighta, byla pro něj velkou ranou.

V roce 1962, poprvé od emigrace, navrhnul v Německu Novou národní galerii. V té době však již značně postoupila jeho artritida, a tak se při pokládání střechy nechal vozit kolem stavby v bílém mercedesu. Při slavnostním otevření se však Mies kvůli své nemoci již nedostavil.

¹⁹ UNGERS, L. *O architektuře: život, díla, teorie*. Praha: Slovart, 2004. S. 193.

Zemřel v Chicagu 17. srpna 1969 na zápal plic, který si přinesl již z nemocnice.²⁰

1.3.1 Pavilon Barcelona

Roku 1928 byl Mies pověřen vládou, aby vedl německá oddělení na světové výstavě v Barceloně. Doba na přípravu byla velmi krátká a Mies, společně s Lilly Reichovou, tak všechny své návrhy dodělal dříve, než za jeden rok.²¹ Jedná se o jeho první realizaci budovy, na

Obrázek 3 Pavilon Barcelona

které uplatnil volný půdorys. Stěny zbavil nosného účelu tak, že střechu uložil na nosné sloupy – uplatnil zde skeletovou konstrukci, díky níž mohl použít velké skleněné plochy. Stěny tak měly účel pouhých předělů mezi vnějším a vnitřním prostředím. Výhledy byly do detailu promyšleny tak, aby nabízely jedinečné pohledy – např. na sochu od Georga Kolbeho.

Pavilon Barcelona sklídl u tehdejších kritiků úspěch, byl vnímán jako oáza klidu, která vybízí ke „krátké přestávce“.

Po výstavě byla budova zbourána, a to především kvůli nedostatkům spojeným s rychlou výstavbou a technickou nevyspělostí, kterou španělské stavitelství trpělo. V letech 1983–1986 však byla podle dobových fotografií znovu postavena – od opětovné realizace je pavilon obdivován pro svou sílu a jedinečné kouzlo.²²

1.3.2 Dům Farnsworth

Dům Farnsworth (1945–1951) je nejradikálnější realizací myšlenky volného prostoru u obytného domu. Nachází se ve státě Illinois v USA. Budovu nese osm

²⁰ Tamtéž, s. 206.

²¹ ZIMMERMANOVÁ, C. *Mies van der Rohe: 1886 – 1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007. S. 39.

²² Tamtéž, s. 39. – 42.

ocelových nosníků, které drží podlahu i střechnu. Tak je umožněno použít jako obvodový plášť sklo, aniž by muselo být někde přerušeno stěnou či pilířem. Díky tomu se příroda stává součástí interiéru, což byl Miesův hlavní záměr – „Také příroda má žít svým vlastním

Obrázek 4 Dům Farnsworth

životem. Měli bychom se vyvarovat toho, abychom ji rušili barevností

našich domů a vnitřního zařízení. Naopak bychom se měli snažit o propojení přírody, domů a lidí ve vyšší jednotě.“²³ Dále Mies zastával myšlenku, že je důležité, aby elementy, které jsou nutné (koupelna, WC), stály odděleny od zdí a umožnily tak volný prostor – toto dům Farnsworth splňuje do detailu.

Je nutné dodat, že tato stavba je Miesova poslední realizace obytného domu – jako kdyby dovedl obytné domy k dokonalosti a neměl k tomu již co říct.

Majitelka domu byla provedením nejprve nadšena, ale po dokončení si stěžovala na špatné obývání domu i Miesovo překročení finančních prostředků. I přesto je tato stavba kritiky velmi ceněna a po celém světě obdivována pro svou „otevřenost“.

1.3.3 Nová národní galerie v Berlíně

Navrhnout objekt v Berlíně bylo pro Miese velmi lákavé, mohl se tak vrátit do země svých předků.

Obrázek 5 Nová národní galerie v Berlíně

Mies požadoval volný prostor bez vnitřních pilířů, a tak celou střechnu nese osm

vnějších nosníků, obvodová stěna je opět skleněná. Realizace i plány – především

²³ Tamtéž, s. 63.

vyřešení otázky, jak posadit střechu tak obrovských rozměrů na pouhých osm vnějších nosníků – byly velmi složité a žádalo od Miese i stavebníků přesnou práci.

Kritika tuto stavbu však nepřijala dobře – pro výstavu je v budově světla příliš. A tak lze tuto budovu obdivovat pouze v okamžiku, kdy je úplně prázdná, jako „... prostor vytvořený proto, aby představoval prostor jako takový.“²⁴

1.3.4 Vlivy působící na Miese van der Rohe

Většina publikací (namátkou Dvořáček Petr, Sedlák Jan) dnes hovoří o tom, že architekt Ludwig Mies van der Rohe byl při navrhování vily Tugendhat ovlivněn nizozemským hnutím De Stijl. Jméno hnutí se využívá pro označení všech děl, která vznikla v Holandsku mezi lety 1927 až 1931. Vznikl ještě časopis nesoucí stejný název, který vydával malíř a kritik Theo van Doesburg (1883–1931).²⁵ Mies je také spojován s postavou ruského malíře Kazimira Maleviče (1878–1935).

V Chicagu v roce 1960 byl při jednom rozhovoru na tento fakt Mies tázán. Jeho odpověď je velmi prostá: „Ne, to je naprostý nesmysl.“²⁶ Když se ho reportér zeptal, jestli by to mohl více rozvést, odpověděl: „Van Doesburga jsem měl rád, ačkoli architektuře nijak zvlášť nerozuměl.“ V tom samém rozhovoru se vyjadřuje i ke Kazimiru Malevičovi: „Byl jsem naprostým protikladem dokonce i Kazimira Maleviče, který byl velmi konstruktivistický. Já jsem se zajímal o konstrukci, nikoliv však o hru s formou.“²⁷

Ovlivnění americkým architektem Frankem Lloydem Wrightem (1867–1959) však nepopírá, především co se týče raných staveb, jako je Pavilon Barcelona a Vila Tugendhat: „Samozřejmě, že na mě velmi zapůsobil [...]. Rozhodně to byl velký génius – o tom není pochyb. Je tedy velmi obtížné jít v jeho stopách. Cítíte, že jeho architektura je založena na fantazii. Musíte mít fantazii, abyste se mohlo vydat tímto směrem, ale když fantazii máte, nevydáte se jeho směrem, jdete svým vlastním.“²⁸

²⁴ Tamtéž, s. 85.

²⁵ WIKIPEDIE. *De Stijl* – Wikipedie. Editováno 10. 3. 2013. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/De_Stijl

²⁶ PUENTE, M. *Rozhovory s Miesem van der Rohe*. Zlín: Archa, 2010. S. 44.

²⁷ Tamtéž, s. 47.

²⁸ Tamtéž, s. 44.

2 Společenský život v Brně ve 20. a 30. letech a rodina Tugendhat

2.1 Brno 20. a 30. let

Vzrůstající kulturní prestiž Brna (viz kapitola 1.2.1) byla potvrzena během slavnostního otevření nového brněnského Výstaviště a to Výstavou soudobé kultury v roce 1928. Této akce se zúčastnil i prezident Tomáš Garrigue Masaryk (1859–1937), a stal se tak jedním z téměř 2,5 milionů návštěvníků. Jenže v dalších letech nastala ekonomická krize a kultura byla odsunuta na druhou kolej – Výstaviště začalo chátrat a obnovy se dočkalo až po 2. světové válce.

Krize zasáhla obyvatele Brna stejně jako obyvatele ostatních měst. Lidé přicházeli o práci a v ulicích přibývalo žebráků, stejně jako prostitutek. Vznikalo mnoho chudinských čtvrtí, řada lidí totiž přišla o střechu nad hlavou. Avšak když se v Německu dostali k moci nacisti, nezaměstnanosti ubývalo, protože válečné přípravy přinesly mnoho práce. Tyto čtvrti však fungovaly i za války, kde se mnoho lidí, většinou však neúspěšně, pokoušelo schovat před gestapem.²⁹

2.2 Rodina Löw-Beer a Tugendhat

První, kdo začal v rodině Löw-Beerů podnikat, byl Moses Löw-Beer, jenž se zabýval předením vlny. Získat oprávnění k výrobě vlněného zboží se však povedlo až jeho synům v roce 1858.³⁰ Firmě se dařilo, a protože byl o vlnu velký zájem, velmi rychle se rozrůstala. Rodina Löw-Beerů se tak podílela na budování moravského Manchesteru, jak se Brnu říkalo za Rakouska-Uherska.³¹ Finance, které Mosesovi synové díky tomuto průmyslu získali, pak investovali do dalších továren rozestých v okolí Brna. Jejich aktivita byla spojena také s městem Svitávka, kde měla rodina postaveny rodinné vily.

²⁹ JERÁBEK, D. *Brno – kulturní město předválečné a válečné: O divadle, literatuře, výtvarném umění a významných osobnostech univerzity v letech 1926 – 1948*. Brno: Barrister & Principal, 2006.

³⁰ BEZDÍČEK, P. *Nezáváté stopy rodiny Löw-Beerů*. Židovská obec Brno. 6. červen 2011. Dostupný z: <http://www.zob.cz/?q=node/1025>

³¹ FIALA, D. *Židovské osobnosti Brna XX. století*. Židovská obec Brno 2010. Dostupný z: <http://www.zob.cz/?q=node/1340>

Alfred Löw-Beer a Marianne Widmannová se vzali 27. května 1901 a 16. května 1903 se jim narodila dcera Greta. V roce 1913 zakoupili v Králově Poli v Brně rodinný dům s pozemkem, který vedl do stráně.

Rodina Tugendhatových vlastní podniky nevlastnila, ale byla spolumajitelkou továren na vlnu Feldhändler et Co. a Max Kohn sídlící v Brně. Tomuto odvětví se rodina věnovala již po několik generací.

Emil Tugendhat a Marie Fleischerová se vzali 3. září 1893 a 10. října 1895 se jim narodil syn Fritz.

2.3 Tugendhatovi

Greta Tugendhatová, rozená Löw-Beerová (1903–1970), studovala národohospodářské studie, ale studium přerušila a v roce 1922 se provdala za Hanse Weisse. Manželství však nebylo příliš šťastné a po šesti letech se rozpadlo. Ale díky tomu, že zmíněných šest let strávila paní Greta především v Německu, měla možnost seznámit se s moderní architekturou. Především ji učarovaly stavby od Ludwiga Miese van der Rohe, ke kterým se chodila denně procházet. Z manželství vzešla dcera Hanna (1924–1991).

Fritz Tugendhat (1895–1968) chtěl studovat medicínu, ale nakonec zůstal v podniku svých rodičů – zde ho zajímalo především technické zpracování, protože neměl přílišné obchodní nadání.

Greta a Fritz Tugendhatovi se znali prakticky od dětství, vzali se brzy po rozvodu paní Greta a to 30. července 1928. Rozhodli se, že se usadí v Brně, a tak, ještě jako snoubenci, navštívili v Německu architekta Miese van der Rohe, aby se s ním dohodli na stavbě svého domu. Avšak to, že projekt vypracuje Mies, nebylo samozřejmostí po celou dobu. Oba manželé nejdříve mysleli na českého architekta Ernsta Wiesnera. Avšak poté oba manželé navštívili sídliště Weissenhof, jehož výstavbu Mies vedl, a byli jím nadšení. Proto se rozhodli, že než svěří zakázku Wiesnerovi, pojedou do Berlína a promluví si s Miesem.³² Byla to především paní Greta, která si přála, aby to byl právě Mies, kdo dům navrhne. Později na to

³² *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

vzpomíná takto: „Velice jsem si přála mít moderní prostorný dům s jasnými a jednoduchými tvary. Můj muž se přímo děsil pokojů plných figurek a deček, jak je znal z dětství.“³³

Mies přijel do Brna v září roku 1928 a parcela, na které měla stavba stát a kterou 15. března 1929 Alfred Löw-Beer věnoval své dceři, architekta nadchla. Jednalo se o pozemek o rozloze 5 650m² v Černopolní ulici č. 45, s unikátním výhledem na město, svažující se k rodinné vile Löw-Beerů. Dohodli se na spolupráci a již na Silvestra téhož roku předal Mies manželům hotový projekt. „My jsme si přáli pět ložnic, jednu jídelnu a jednu obývací místnost a představovali jsme si samozřejmě mnohem menší a skromnější dům. Měli jsme také zvláštní přání a Mies bral na všechna zřetel...“³⁴ Projekt oba manžele nadchnul, a tak ho, s menšími výhradami, přijali.

V březnu 1930 se manželům narodil syn Ernst. O měsíc později paní Greta požádala o stavební povolení, které bylo vydáno v říjnu téhož roku. Užívání bylo povoleno od 1. prosince 1930 a vila, která na tomto pozemku měla stát, byla majetkem Greta Tugendhat – byli to její rodiče, kdo celou stavbu financovali. Ze strany rodičů se jednalo o vyrovnání mezi Gretou a jejími dvěma bratry, Hansem a Maxem. Ti pracovali v továrnách svých rodičů – dcera však nikoli, proto pozemek i vilu dostala od rodičů jako majetkové vyrovnání mezi dědici.³⁵

Stavba domu začala ještě před vydáním povolení, a to v létě 1929. Realizaci svěřil Mies do rukou brněnské firmy bratrů Artura a Mořice Eislerových. Po celou dobu výstavby, která trvala čtrnáct měsíců, měli novomanželé pronajatý byt v Sadové-Parkstrasse, nedaleko rodinné vily Löw-Beerů. Rodina se mohla nastěhovat po dokončení vnitřních interiérů v prosinci 1930 a od prvních okamžiků si dům oblíbila.

V únoru 1931 navštívil manžele v jejich domě Mies van der Rohe.

V únoru roku 1933 se manželům narodil druhý syn Herbert (1933–1980). S výchovou dětí manželům pomáhala Irene Kalhofenová (1909–2004), která také měla v domě svůj vlastní pokoj a vydržela u rodiny Tugendhat až do roku 1938.

³³ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 11.

³⁴ Tamtéž, s. 14.

³⁵ *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

Do osudu rodiny však zasáhla politická situace Evropy, která se začala přirostávat 30. ledna 1933, kdy byl do funkce německého kancléře zvolen Adolf Hitler (1889–1945). Německo pod jeho vedením začalo porušovat podmínky Versaillské smlouvy, které byly stanoveny jako válečné reparace po konci první světové války. Anglie a Francie však uplatňovaly politiku usmírování, a tak měl Hitler v uskutečňování svých válečných plánů volnou ruku.

Nespokojenost a frustrace obyvatelstva, která vzrůstala na základě prohlubující se celosvětové hospodářské krize, měla za následek, že totalitní politické systémy se po volbách dostávaly k moci. Československo si však udržovalo svou demokratičnost, kolem roku 1937 však byla posledním ostrovem demokracie v jinak totalitní Evropě.³⁶

I Tugendhatovi sledovali tuto situaci a byly jí velmi znepokojení. Neboť v Německu se začaly uplatňovat represe vůči židům, kteří byli Hitlerem nenáviděni pro svůj úspěch a bohatství. „Hon“ na židy se stupňoval a spousta německých židů (ale i odpůrců režimu) se rozhodlo pro emigraci. Právě Československo, jako demokratický stát, se stalo jejich útočištěm. Paní Greta měla velké humanitární citění a rozhodla se tedy, že bude pomáhat Lize pro lidská práva. Každý rok proto doma organizovala turnaj v bridži, kterého se účastnila velká spousta lidí. Výdělek tohoto turnaje poté posílali této organizaci, jež pomáhala právě německým uprchlíkům.³⁷ Paní Greta si samozřejmě uvědomovala, jak je to nebezpečné, a ačkoli ji mnozí z rodiny přemlouvali, nenechala si to rozmluvit.

Jenže situace začala být kritická i v Československu. Česká fašistická strana SdP usilovala o autonomii Sudet, ve kterých žilo okolo tří milionů Němců. Zemí se šířila zpráva o přesunu německé armády k českému pohraničí. Na tuto zprávu vláda zareagovala vyhlášením mobilizace dvou ročníků vojenských záloh,³⁸ které obsadily hraniční opevnění během několika hodin.

Tugendhatovi jako židé nečekali na nic a rozhodli se pro emigraci, ačkoli situace se zdála poměrně uklidněná. Nejdříve odjela paní Greta s dětmi a to v květnu

³⁶ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 166.

³⁷ *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

³⁸ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 169.

1938 do Sankt Gallen ve Švýcarsku. Pan Fritz však ještě zajišťoval stěhování, a tak v Brně prozatím zůstal. Za svou rodinou přijel v červenci téhož roku. V domě zůstal pouze správce a šofér v jednom Gustav Lössl, který zde setrval do roku 1941.

Tugendhatovi se k emigraci rozhodli, jak se říká, „za pět minut dvanáct“, neboť sled dalších událostí byl neuvěřitelně rychlý. Lord Walter Runciman, který byl na doporučení Anglie do Čech poslán, aby zhodnotil situaci sudetských Němců, už od začátku velice sympatizoval s SdP a o jeho nestrannosti nemohla být řeč. Pro Francii a Anglii byla situace v Československu pro jejich usmířovací politiku značně na obtíž. Do hry vstoupil i italský vůdce Benito Mussolini (1883–1945), který navrhl schůzku k vyřešení československé otázky. „Schůzka čtyř“ se uskutečnila 29. září 1938 v Mnichově,³⁹ a účastnil se jí Benito Mussolini, Adolf Hitler, Neville Chamberlaine (1869–1940) a Édouard Daladier (1884–1970). Rozhodlo se o přenechání pohraničí ČSR Německu, a to přesto, že Češi nebyli k jednání vůbec přizváni. Prezident Československa Edvard Beneš (1884–1948) si uvědomil, že by se osamocená země neubránila a dohodu přijal ke dni 30. září 1938. Hned o den později je sudetské pohraničí obsazeno německou armádou.

Snaha Francie a Německa, tedy usmířit si Hitlera a ve snaze zabránit dalšímu válečnému konfliktu mu dopřát, co žádá, však byla zbytečná. 1. října 1939 německá armáda napadla Polsko, jehož divize se nezmohly na větší obranu a postup německé armády byl dramaticky rychlý. Anglie a Francie požadovala neprodlené stáhnutí Němců z Polska, a když se tak nestalo, 3. září Německu vyhlásily válku, stejně jako Austrálie a Nový Zéland.⁴⁰

Ale ani ve Švýcarsku, ze všech stran obklopeném válkou, se rodina necítila bezpečná, proto se Tugendhatovi rozhodli a v lednu 1941 odjeli do Caracasu ve Venezuele, kde si museli vybudovat nový život. Tam se jim o rok později v prosinci narodila dcera Ruth. O další čtyři roky později v srpnu 1946, tedy rok po konci války, se narodila dcera Marie-Daniela.

V roce 1950 se rodina rozhodla, že se vrátí do Evropy, konkrétně opět do Švýcarska. Osm let po tomto návratu umírá Fritz Tugendhat.

³⁹ Tamtéž, s. 174.

⁴⁰ SHAW, A. *Druhá světová válka den po dni*. Praha: Naše Vojsko, Columbus, 2004. S. 10.

V listopadu 1967 paní Greta navštívila Brno a vilu Tugendhat a stalo se tak poprvé od emigrace roku 1938. Vilu navštívila na pozvání architekta Františka Kalivody (1913–1871), ale po návštěvě byla zděšena stavem domu a nevkusnými stavebními úpravami, které na něm byly provedeny: „... stavební změny, které byly udělány, jsou tak zlé, že si vůbec nelze učinit představu o tom, jak dům původně vyhlížel, a nelze ho dnes v žádném případě nazývat hezkým. Vůbec by nikomu nemohlo přijít na mysl, že se tu jedná o nějaké zvláštní stavební dílo.“⁴¹

Na přelomu prosince 1968 a ledna 1969 přednesla paní Greta u příležitosti výstavy díla Miese van der Rohe projev o tom, jak dům vznikl. O rok později, v prosinci 1970 paní Greta umírá.

Dnes žijí tři potomci manželů Tugendhatových, dcera Ruth a Marie-Daniela a syn Ernst, známý německý filosof.

Dcera Ruth poté na svou matku vzpomíná jako na velmi inteligentní a vzdělanou ženu, která se zajímala o filosofii, umění, hudbu a literaturu, a jež ovládala pět jazyků. Na svého otce vzpomíná jako na vážného, mlčenlivého a přísného, který však nikdy na své děti nezvýšil hlas – přísnost byl nikdy nevyslovený požadavek.⁴²

⁴¹ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 28.

⁴² *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

3 Vznik vily Tugendhat a její popis

Stavba vily, jak již bylo řečeno výše, započala v roce 1929 a byla svěřena do rukou brněnské stavební firmy bratrů Artura a Mořice Eislerových, ačkoli většinu materiálu dodávaly firmy sídlící v Německu. Vzhledem k tomu, že finance nehrály pro rodiče Grety žádnou roli, mohl Mies na stavbu využít ty nejkvalitnější materiály. Zároveň takto čistá architektura vyžadovala kvalitní technické provedení, proto byl rozpočet na stavbu přibližně pět milionů předválečných korun, což v roce 1930 stačilo na deset běžných vil.⁴³ Právě díky neomezeným financím však mohl Mies navrhnout dům i se vším vybavením – ve vile Tugendhat se mu nabízela možnost dovést své ideje k naprosté dokonalosti. O dokonalost zřejmě opravdu usiloval, o čemž svědčí i fakt, že s navrhováním nábytku si dával Mies načas a manželé Tugendhatovi museli naléhat, aby si pospíšil.⁴⁴ V návrzích Miesovi pomáhali Lilly Reichová, Hermann John Hagemann a Sergius Ruegenberg.⁴⁵

3.1 Nosné konstrukce stavby

Výjimečnost stavby spočívá i v použití materiálů a technologií u nosných konstrukcí. Mies van der Rohe použil jako jeden z prvních koncepcí skeletu, který se do té doby používal pouze u továrních budov nebo výškových staveb.

Obrázek 6 **Ocelový skelet** - na obrázku vidíme ocelový sloup ve tvaru kříže, na kterém jsou osazeny stropnice I profilu

Vily a bytové domy se do té doby stavěly především s využitím stěnových konstrukčních systémů. Takto koncipované domy měly omezenou vnitřní dispozici a velikost okenních otvorů v obvodovém plášti. Použití

⁴³ BLAŽKOVÁ, M. *11 pokladů Čech a Moravy*. Praha: Albatros, 2002. S. 149.

⁴⁴ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 22.

⁴⁵ SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos, 2006. S. 84.

skeletové konstrukce dispozici objektu uvolní, sloupy zabírají minimum půdorysné plochy a stabilita objektu je nezávislá na obvodovém plášti.

Nosná konstrukce je tvořena z ocelových sloupů průřezu tvaru kříže, na kterých jsou osazeny ocelové průvlaky⁴⁶ z válcovaných I profilů⁴⁷. Kolmo na průvlaky jsou položeny ocelové stropnice, které tvoří podpory pro železobetonové stropní desky. Tyto desky jsou většinou provedeny s pomocí keramických vložek, tedy v té době běžně používané technologie. Toto konstrukční řešení tvoří nosnou kostru budovy. Ostatní svislé konstrukce, které jsou provedeny z cihel, mají v podstatě pouze výplňový charakter, takže můžou mít formu třeba i velkých prosklených ploch.

Nosné konstrukce objektu jsou založeny na systému železobetonových základových patek a základových pasů. Původní založení nebylo provedeno optimálně, a proto při nedávno provedené rekonstrukci byla část základů zesílena.⁴⁸

3.2 Vila Tugendhat

Návrh Ludwiga Miese van der Rohe obsahoval rozlehlý dům o třech poschodích, jehož zastavěná plocha činí 907m².⁴⁹ V suterénu, podlaží zasazeném do svahu, se nacházejí technické místnosti na skladování paliva, ale i prádelna a fotokomora, neboť Fritz Tugendhat byl vášnivý fotoamatér. Druhé podlaží je věnováno převážně hlavním společenským prostorům, ale nalezneme tu i kuchyň a zimní zahradu. Hlavní vchod do domu se nachází ve třetím podlaží, které je také jako jediné viditelné z ulice. Toto podlaží obývali manželé a jejich děti, ale je tu také pokoj vychovatelky a rozlehlá terasa, která se otevírá směrem do zahrady a skýtá tak možnost naprostého soukromí.

⁴⁶ Průvlak je vodorovný nosný prvek vyšší důležitosti než běžný stropní trám (stropnice). Průvlak většinou stropnice podepírá.

⁴⁷ I profil je nejvhodnější a nejpoužívanější tvar průřezu u ocelových nosníků. Má nejvýhodnější statické parametry při minimální spotřebě materiálu.

⁴⁸ Konzultace se statikem Ing. Jaroslavem Janatou.

⁴⁹ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 25.

3.2.1 Exteriér a zahrada

Při navrhování vily Mies van der Rohe využil koncept domu otočeného směrem do zahrady – vila Tugendhat při pohledu z ulice působí stroze a uzavřeně, aby skryla rodinu před zraky kolemjdoucích. Hlavní vchod (orientovaný na severovýchod) je skryt „...za záhybem stěny z mléčného skla...“⁵⁰, jehož povrch je z vnější

Obrázek 7 Vila Tugendhat - pohled z ulice

strany lesklý, z vnitřní matný. Vchod na zahradní terasu, který je krytý, se dá přepažit ocelovou brankou a zabránit tak vstupu i samotnému personálu, jednalo se totiž o zcela soukromou terasu. Tato terasa je přístupná ze všech pokojů, ve kterých sídlila rodina. Před světlem obyvatele chránily vnější rolety, které jsou jak na oknech, tak dveřích. Na této terase si děti hrály, měly zde dokonce pískoviště a je zde umístěna také kovová pergola, která byla porostlá popínavými rostlinami. Z této terasy se také naskýtá nádherný pohled na město Brno. Mezi technické vymoženosti vily patří i fotobuňka, která hlídala přechod z ulice na terasu. „V noci byl přechod z ulice na terasu uzavřen fotobuňkou, abychom mohli bez obav nechat otevřené dveře z ložnice na terasu.“⁵¹

Omítka byla vytvořená z polosuché malty a roztíraná dřevěným hladítkem, díky čemuž se zrníčka písku dostala na povrch. Omítka pak byla přetřena zředěnou barvou v žlutavém odstínu, nikoli bílém, jak se u funkcionalistických staveb uvádí.⁵²

Na návrhu zahrady spolupracoval Mies s brněnskou zahradní architektkou Markétou Roderovou-Müllerovou.⁵³ Dominantou zahrady jsou vzrostlé stromy

⁵⁰ ZIMMERMANOVÁ, C. *Mies van der Rohe: 1886 – 1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007. S. 45.

⁵¹ ATELIER ŽIDLICKÝ. *Stavba / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/cz/dum/stavba.html>

⁵² *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

⁵³ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 27.

(javor, smuteční vrba, platan a jerlín) a velký zelený trávník, který je narušován pouze pískovými cestičkami, jež jsou ještě pozůstatkem cestní sítě z 19. století.⁵⁴

Důležitou součástí návrhu byla zeleň – dům byl obklopen popínavými rostlinami a působil tak dojmem, že roste přímo z rostlin.

3.2.2 Třetí podlaží

Na vchodových dveřích si můžeme povšimnout konceptu, který Mies striktně dodržoval v celém návrhu vily, a to výšky dveří od podlahy až ke stropu (světlá výška místnosti) – jedná se zde o koncept volně plynoucího prostoru, jenž vylučuje „...horizontály, které jsou omezeny jen na podlahu a strop“.⁵⁵ To se

Obrázek 8 Vchodové dveře

týkalo i vestavěných skříní a obkladů v kuchyni a koupelně. Pro Miese byla tato myšlenka velmi důležitá – dokládají to slova Greta Tugendhat: „Když se ale můj manžel postavil proti tomu, aby všechny dveře sahaly od podlahy až ke stropu, neboť mu takzvaní odborníci namluvili, že takové dveře se musí zbortit, odvětil Mies: Pak nestavím. Zde byl dotčen hlavní princip stavby a o tom se nedalo s ním mluvit.“⁵⁶

Po vstupu hlavním vchodem, jehož dveře jsou dýhované z palisandru, se ocitneme v čtvercové hale, v níž se nachází vestavěné skříně, které jsou také z palisandrové dýhy. Z této haly se pak vstupuje do soukromé části domu a točitými schody do hlavní obytné místnosti ve druhém podlaží. Tyto schody a celá podlaha vstupní haly jsou zhotoveny z italského travertinu, který je využit prakticky v celé stavbě.

Greta a Fritz měli každý svou ložnici – ložnice pana Fritze navíc plnila roli pracovny, u paní Greta roli dámské šatny. Obě tyto místnosti také ústily do společné

⁵⁴ Tamtéž, s. 30.

⁵⁵ Tamtéž, s. 30.

⁵⁶ Tamtéž, s. 15.

chodby, ze které se vcházelo do společné koupelny. V té jsou zajímavým prvkem nízká okna, která se nachází až u stropu a k jejich uzavření slouží systém páček.

Jedním z přání Tugendhatových byla spojovací chodba mezi dětským pokojem a ložnicí paní Greta – tomuto přání Mies vyhověl, a tak vznikla malá chodbička, přes kterou mohla paní Greta přejít do pokoje dětí, aniž by musela obcházet komplex dětských pokojů přes chodbu.

Právě pokoje dětí byly propojeny – v jedné místnosti spali chlapci Ernst a Herbert, v místnosti druhé spala dcera Hanna. Vybavení bylo navržené přesně na míru – to dosvědčuje i fakt, že u společného stolu dětí nalezneme jednu židli větší, a to právě pro starší dceru Hannu. Zajímavostí také je, že děti obědvaly právě v těchto pokojích, společně, v hlavním prostoru vily, se konaly pouze večere.⁵⁷

Za pokojem Hanny se nachází pokoj pro vychovatelku, do kterého se dá vejít samostatnou chodbou, nebo přes pokoje dětí. Pokud přijela návštěva, byla ubytována právě v tomto pokoji, přičemž vychovatelka přechodně bydlela u dcery Hanny, v jejímž pokoji se nacházely dvě postele. Je až s podivem, že se v tak velkém domě nenašel prostor pro pokoj pro hosty.

Ve všech těchto obytných místnostech bylo na podlahu využito přírodní pryskyřičné linoleum béžové barvy, které z podlahy tvořilo jednotlý celek

Ve třetím podlaží ještě nalezneme garáž, která má vjezd z ulice. Za garáží se nalézá byt správce, do kterého se nevstupuje přes vilu, ale který má samostatný vchod z vnější terasy, která plynule navazuje na chodník.⁵⁸

⁵⁷ Osobní prohlídka Vily Tugendhat: 2. 9. 2012 od 10:00.

⁵⁸ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011.

3.2.3 Druhé podlaží

Jestliže vila působí při pohledu z ulice stroze a uzavřeně, při pohledu ze zahrady se nám otevře v celé své kráse, jejíž dominantu jistě tvoří velká skleněná plocha v druhém podlaží. Tyto skleněné tabule, 10 mm silné, mají rozměry 4 x 6 m a ve své době patřily mezi technologické špičky.

Obrázek 9 Vila Tugendhat - pohled ze zahrady

(Zajímavostí je, že když se roku

1981–1985 vila rekonstruovala, na území České republiky se takto velké a technicky vyspělé tabule skla nedaly vůbec sehnat.) Jednalo se o jednu z finančně nejnáročnějších položek stavby.⁵⁹ Vybroušené tabule skla byly tak kvalitní, že prý sami obyvatelé domu nemohli poznat, zda je okno zasunuto nebo ne. Proto před okny dodatečně vznikla nízká zábradlí, která znemožňovala majitelům uhodit se o sklo.⁶⁰ I zde Mies sledoval myšlenku propojení vnitřního a vnějšího prostoru, čehož dosahuje právě těmito tabulemi skla umožňujícím velkolepý výhled na Brno. Díky vysokému technickému standardu se dají tato okna zasunout do podlahy a zahrada se tak propojí s obytným prostorem a stává se jeho součástí.

Hlavní obytná místnost patrně patří mezi nejzajímavější části stavby. Dnes je poukazováno na fakt, že myšlenku takto svobodného prostoru Mies zřejmě převzal od německého filosofa Romana Guardiniho (1885–1968), jehož velmi rád četl. Guardini prohlašoval, že „...v dnešním světě vládne chaos, takže člověk [...] přestává [...] rozlišovat mezi dobrem a zlem. Má-li nabýt ztracenou identitu, musí [...] nalézt vnitřní prostor, do něhož se sestupuje po stupních; tento prostor má řád, je otevřený a svobodný.“⁶¹ Právě tak se do místnosti sestupuje travertinovým

⁵⁹ BLAŽKOVÁ, M. *11 pokladů Čech a Moravy*. Praha: Albatros, 2002. S. 153.

⁶⁰ *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.

⁶¹ SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos, 2006. S. 86.

schodištěm, které ústí ve vstupní hale. Intimitu tohoto prostoru chrání strohost domu při pohledu z ulice.⁶²

Celá místnost má 237 m² a tento prostor je členěn pouze příčkami, které místnost dělí na pracovnu, obývací pokoj a jídelnu. Stejně jako v Pavilonu Barcelona, i zde vyšel Mies z principu

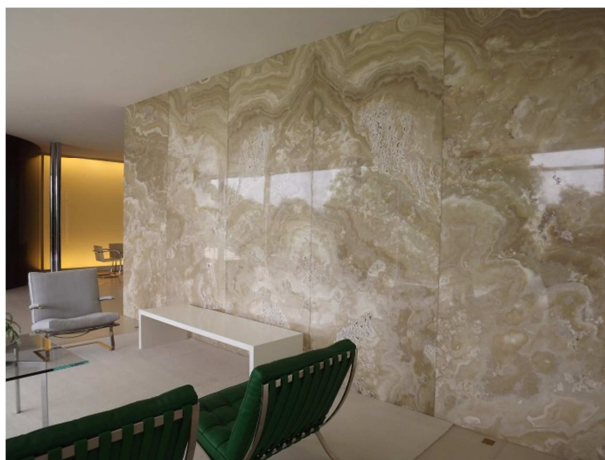

Obrázek 10 Travertinové schodiště - sestup do hlavní obytné místnosti

„volného prostoru“, který, jak již bylo naznačeno výše, je rozdělen pouze onyxovou stěnou a stěnou z makassarkého ebenu.

Právě tyto dvě stěny jsou velmi proslulé – jistě na tom má zásluhu i fakt, že materiál, ze kterého jsou vyrobeny, je velmi kvalitní a luxusní.

Onyxová stěna je dovezena z marockého pohoří Atlas. Kámen byl už přitom prodán do Hamburku, kde z něho měly být vyrobeny vázy pro luxusní parník. Jak se podařilo ho Miesovi získat tak není zcela jasné⁶³. Sám architekt dohlížel na rozřezání bloku a jeho následné složení, aby vynikla kresba kamene. Cena bloku

Obrázek 11 Onyxová stěna

byla nesmírná, rovnala se ceně jednoho domu.⁶⁴ Avšak ani architekt netušil, že stěna v sobě skrývá překvapení – „Když se dodatečně ukázalo, že kámen je průsvitný a že určitá místa kresby na zadní straně rudě září, jsou-li zepředu osvětlena zapadajícím sluncem, bylo to i pro něho radostným překvapením.“⁶⁵

⁶² ATELIER ŽIDLICKÝ. *Filozofie bydlení* | Vila Tugendhat. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/cz/dum/filozofie-bydleni.html>

⁶³ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 17.

⁶⁴ ZIMMERMANOVÁ, C. *Mies van der Rohe: 1886 – 1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007.

⁶⁵ ATELIER ŽIDLICKÝ. *Materiály* | Vila Tugendhat. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/dum/materialy.html>

I pro makassarský eben, který pochází z Indonésie, neváhal Mies zajet až do Paříže. Na dřevo měl Mies velké nároky, potřeboval prkna dostatečně dlouhá, které by plynuly od podlahy ke stropu bez zjevného přerušení.

Vraťme se však k rozdělení místnosti – hned u vchodu nalezneme malé posezení u stěny z neprůhledného mléčného skla, které se dá podsvítit a vzniká tak zajímavý světelný efekt. Naproti vchodu se nachází klavír, dále pak pracovna s velkým pracovním stolem, u kterého se nachází křeslo Stuttgart s područkami. Naproti stolu stojí velká knihovna s malým posezením. Právě pracovní část a část odpočinkovou rozděluje onyxová stěna. „Před onyxovou příčkou stojí tři křesla a jeden taburet Barcelona ve smaragdově zelené kůži a tři křesla Tugendhat s látkovým potahem.“⁶⁶ S malým odstupem od této odpočinkové části ještě stojí lehátko potažené rubínově červeným sametem. Všechny barevné kombinace Mies společně s Lilly Reichovou dlouho zkoušeli.⁶⁷

Před onyxovou stěnou ještě stálo jediné výtvarné dílo této místnosti *Ohlížející se dívčí torzo* od německého sochaře Wilhelma Lehmbrucka z roku 1913. Socha však v domě není, bylo o ni zažádáno dětmi paní Grety a pana Fritze a socha jim byla vrácena.⁶⁸

Makassarská stěna slouží jako kruhová příčka, jež od zbytku pokoje odděluje kulatý jídelní stůl. Tento stůl z hruškového dřeva má ocelovou nohu (stejněho tvaru a opláštění jako ocelové sloupky) napevno připevněnou do podlahy. Stůl se dá rozložit do tří různých velikostí a podle vzpomínek paní Grety se k němu vešlo až dvacet čtyři židlí Brno.

Obrázek 12 Makassarská stěna s jídelním stolem

⁶⁶ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 37.

⁶⁷ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 22.

⁶⁸ HORÁŽKOVÁ, A. *Ta vila mě zabije, říká dcera majitelů Daniela Hammer-Tugendhatová*. Bydlení idnes.cz. 18. březen 2012. Dostupný z: http://bydleni.idnes.cz/tugendhat-cv0-/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

K rozdělování prostoru také složily hedvábné záclony.

Celé dvě stěny této místnosti jsou tvořené skleněnými tabulemi a skýtají tak možnost výhledu do zahrady. Jak později vzpomínala paní Greta, celé Brno je prý přesvědčovalo, že zmrznou v domě s tak velkými okny. „Ve skutečnosti však sluneční záření pronikající 10 mm silným zrcadlovým tabulovým sklem bylo tak silné, že vyhřálo místnosti natolik, že jsme o slunných zimních dnech i za velmi nízkých teplot nikdy nemuseli vytápět dolní prostor.“⁶⁹ Jak již bylo zmíněno, skleněné tabule se dají zasunout do podlahy pomocí dvou elektrických servomotorů⁷⁰ a celé zasunutí trvá přibližně patnáct vteřin. Na levé části domu je vybudována zimní zahrada, ve které pan Fritz pěstoval květiny. Nachází se zde také malé jezírko, podle některých pamětníků v něm dokonce plavaly malé rybky.

Podlaha celé místnosti je pokryta linoleem bílé barvy. „Mies van der Rohe totiž chtěl, aby podlaha působila jako jednolitá plocha, což u parket nebývá. Bílá barva byla nejvíce neutrální...“⁷¹ Jak však paní Greta přiznala, bylo velmi choulostivé na špínu a vyžadovalo velkou péči.

Po celé délce místnosti jsou rozmístěny ocelové sloupy s pravidelným rozestupem, které stojí zhruba jeden metr od skleněných oken. Tyto sloupy, které jsou vyrobené z nýťovaných L profilů, tvoří přiznanou nosnou konstrukci a jsou pokryty pochromovaným opláštěním.

Obrázek 13 Ocelové sloupy

Sloupy prostor nijak nenarušují, naopak působí dojmem, jako kdyby byly součástí vnitřního vybavení. Těchto sloupů po celé vile nalezneme dvacet devět.

U makassarské příčky se nachází prosklené dveře, které vedou na krytou terasu, jež je situována do dešťového stínu. Právě za touto stěnou se také nachází

⁶⁹ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 10.

⁷⁰ ZIMMERMANOVÁ, C. *Mies van der Rohe: 1886 – 1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007. S. 47.

⁷¹ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 22.

pevné příčky, které oddělují hlavní obytný prostor do technických místností – vchod do přípravný jídla není skoro vidět. Z přípravný vedou točité schody do suterénního podlaží, ale je zde také vchod do kuchyně a jídelní výtah. V okně je neprůhledné sklo, neboť ústí na výše zmíněnou krytou terasu.

Kuchyň je velmi strohá, stěny jsou pokryty bílými bělinovými obkladačkami, na podlaze je bílá keramická dlažba. Za kuchyní se ještě nachází pokoj kuchařky a pokojských.

3.2.4 Suterén

Do suterénu se schází kruhovým schodištěm z přípravný jídla. V suterénu je umístěno veškeré technické zázemí domu, včetně systému vzduchotechniky. Do té doby taková technika nebyla v obytných domech využívána, a proto zkušenosti s tímto systémem vytápění byly mizivé. Podle vzpomínek paní Greta však fungovalo výtečně: „Půl hodiny po otevření bylo v celém prostoru teplo.“⁷² Nespornou výhodou byl i fakt, že hlavní obytný prostor se nemusel narušovat topnými tělesy.

Celý tento systém vytápění je navržen inženýry, neboť Mies van der Rohe takto složitý technický postup neovládal. Předtím, než inženýři začali na návrhu vytápění pracovat, požádal je pan Fritz, aby si uvědomili, že jeho manželka trpí astmatem. Proto komora, ve které se nachází stěna s olejovým a hoblinovým filtrem, sloužila i jako

Obrázek 14 Vytápěcí systém

komora pro paní Greta. Naproti této stěně je sedátko, na které paní Greta mohla usednout a léčit tak své dechové potíže.

Tento systém vytápění tedy do obytného prostoru filtroval tepelně upravený vzduch, který se dal nejen oteplit, ale také ochladit až na 15°C (což však nebylo

⁷² ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 10.

nikdy využito).⁷³ Systém byl velmi výkonný, protože pokud se všechny přívody otevřely naplno, stoupla teplota v hlavním obytném prostoru o jeden stupeň za minutu.⁷⁴ Celý systém vzduchotechniky je zachován a zcela funkční.

V tomto podlaží se nalézá i kotelna a sklad na koks, kterým se topilo. V tomto skladu se také nachází shoz, kterým se koks shazoval dolů.

Spuštěná okna mají také svou místnost v suterénu, ve které se nachází dvě nosné vodící konstrukce včetně pohonných prvků. Tento systém umožňuje spustit okno až na úroveň podlahy druhého podlaží. Zajímavé jsou také tři na sebe napojené místnosti – první z nich je prádelna, na niž navazuje fotokomora pro pana Fritze. „Temná komora je již v zářezu terénu, a proto je větrána důmyslným systémem vertikálních průduchů, které ústí v podobě kruhových otvorů na vstupní terasu.“⁷⁵ Za touto komorou se nachází molová komora, které se někdy přezdívalo *trezor na kožichy*. Přirozené proudění vzduchu zabraňovalo škůdcům, aby kožešiny poškodili.

⁷³ Osobní prohlídka Vily Tugendhat: 2. 9. 2012 od 10:00.

⁷⁴ Osobní prohlídka Vily Tugendhat: 2. 9. 2012 od 10:00.

⁷⁵ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 46.

4 Vila Tugendhat po odchodu majitelů a v současnosti – kulturně historický význam

4.1 Kritika vily Tugendhat

Už rok po postavení vily se strhla polemika, zda se dá v domě vůbec bydlet. Jako první se k tomuto tématu vyjádřil německý časopis *Die Form*. Zahraniční architekti vilu uznávali pro její plynoucí prostor, který „...usměrňuje přímka onyxové a křivka makassarové příčky v souladu s pravidelným rytmem nosných sloupů a pečlivě rozestavěným nábytkem.“⁷⁶ Naopak čeští architekti ji buď zcela přehlíželi, nebo velmi kritizovali. Ačkoli vyzdvihovali důslednost, velmi kritizovali její chladnost, přestože je to zcela v rozporu s tím, jak o vile hovořila paní Greta. Český architekt Karel Teige (1900–1951) vilu odsoudil jako ukázkou moderního snobismu, která nepomáhá řešit sociální otázku. Prohlásil o ní, že je příkladem chybného směru v moderní architektuře.⁷⁷ Českou architektonickou scénu naprosto pobuřoval fakt, že vila byla desetkrát dražší, než už tak drahá vila Savoye od Le Corbusiera. V podstatě jediná česká pochvala přišla od časopisu *Měsíc*, „...který vilu představil jako „jeden z vrcholných projevů současné duševní i technické vyspělosti“.“⁷⁸

4.2 Historie vily Tugendhat

4.2.1 Vila po odchodu majitelů

Osud vily po opuštění jejími majiteli je velmi pohnutý. Hned na počátku října roku 1939 byl dům zabrán Gestapem. Německý voják (student architektury) Louis Schobert, který se ve vile pohyboval na podzim 1940, dosvědčil, že makassarská příčka již byla odstraněna a levně prodána, stejně jako mobiliář.⁷⁹ Právě tuto stěnu provázal osud stejně pohnutý, jako vilu samotnou – během druhé světové války byla rozebrána a rozřezána a použita jako obložení v jiném objektu zabaveném Němci,

⁷⁶ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 12.

⁷⁷ ZIMMERMANOVÁ, C. *Mies van der Rohe: 1886 – 1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007. S. 50.

⁷⁸ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 12.

⁷⁹ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 27.

dnes sloužícímu Menze brněnské Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Že toto dřevo pochází z vily Tugendhat a že se jedná o pověstnou makassarskou stěnu se podařilo zjistit po dlouhých sedmdesáti letech v roce 2011 až historikovi Miroslavu Ambrozovi.

V lednu 1942 se vila stala majetkem Německé říše. Vila nezůstala beze změny, byly provedeny stavební úpravy – „...zvýšení komínů a zazdění mléčného prosklení vstupní haly a průchod na horní terasu.“⁸⁰

Od roku 1942 (patrně až do roku 1945) byla vila pronajata Walteru Messerschmidtovi, jenž byl ředitelem Klöcknerwerke v Brně. Ten ve vile bydlel a měl zde také kancelář.

U osudu onyxové stěny se dá mluvit o štěstí – hrozilo, že bude rozřezána na náhrobní kameny.⁸¹ Jenže kresba stěny se zalíbila právě Walteru Messerschmidtovi, který ji nechal obezdít, aby nebyla vidět. Plánoval totiž, že se pro stěnu vrátí, až utichnou válečné vřavy a celá situace se uklidní. Nestalo se tak, ale právě díky tomuto obezdění onyxová stěna přečkala válečné útrapy bez poškození.⁸²

Jenže Německu se ve válce přestalo dařit a bylo tlačeno zpět napříč územími, která získalo. Kvůli postupu ruské armády, která tlačila Německo z východu, museli Němci vilu opustit. Do ní se pak nastěhovala Rudá armáda, konkrétně jízdní prapor armády maršála R. J. Malinovského. Ten se do vily nastěhoval i se svými koňmi, a protože nábytek koním překážel, všechen ho vyházeli ven a zapálili ho. „Odbourali plot zahrady asi v délce 6 m a tudy na koních jezdili po Černých Polích, kde plenili byty. [...] Z okna obývacího pokoje jsme viděli pouze bývalou zimní zahradu ve vile. Z nádherné společenské místnosti si udělali stáj pro koně!“,⁸³ vzpomíná sousedka Tugendhatových Vlasta Hvozdecká.⁸⁴ Vila Tugendhat byla zdevastována, bylo zničeno velké množství vnitřního vybavení a mobiliáře. Všude bylo plno trusu a hnoje, střepů a odpadků.

⁸⁰ ATELIER ŽIDLICKÝ. *V majetku německé říše / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupný z: <http://www.tugendhat.eu/cz/v-majetku-nemecke-rise.html>

⁸¹ ATELIER ŽIDLICKÝ. *První degradace stavby / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupný z: <http://www.tugendhat.eu/cz/prvni-degradace-stavby.html>

⁸² Osobní prohlídka Vily Tugendhat: 2. 9. 2012 od 10:00.

⁸³ ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Metoda, 2008. S. 27.

⁸⁴ Dcera Daniela však těmto historkám příliš nevěří, přijde ji nemyslitelné, že by se koně dostali přes úzké vstupní schodiště.

Ještě před tím byla vila poškozena leteckým náletem spojenců – jedna puma dopadla na zahradu vily a tlaková vlna vysklila všechna okna. Jediné okno, které bylo zachráněno, bylo to, které se nachází naproti onyxové stěně. Důvod byl prostý – v době výbuchu bylo zasunuto do podlahy.

4.2.2 Vila po 2. světové válce

Vila musela být poměrně rychle opravena (opravami vily Tugendhat byl pověřen stavitel Albín Hofírek) do přijatelné podoby, protože již od 1. srpna 1945, tři měsíce po ukončení války v Evropě, zde působila soukromá taneční škola Karly Hladké.⁸⁵ Tanečního kurzu se účastnila jak děvčata, tak chlapci. Do chodu školy však zasáhla politická situace února 1948. V prvních poválečných volbách vyhráli komunisté, ale s ostatními stranami se nedokázali dohodnout na žádném kompromisu. Nakonec komunisté zcela odmítli spolupracovat, a tak 12 ministrů podalo dne 20. února 1948 demisi. Komunisté tak získali možnost, jak se dostat k moci. Ministři si uvědomili, jakou udělali chybu a požádali prezidenta Beneše, aby demisi nepřijímal. Komunisté však na svou stranu získali většinu společnosti, která žádala, aby prezident demisi přijal. „...25. února unavený a oslabený prezident Beneš podlehl soustředěnému nátlaku, obavám z občanské války či případného vojenského zásahu Sovětského svazu a demisi 12 ministrů přijal.“⁸⁶ V Československu tak nastalo totalitní období vlády jedné strany po převratu, který proběhl podle právních předpisů a bez většího odporu. Kvůli těmto politickým událostem byla taneční škola 30. června 1950 zrušena.

V říjnu 1950 se vila stala majetkem československého státu, k užívání byla přidělena Státnímu ústavu léčebného tělocviku⁸⁷ – konkrétně brněnské Fakultní dětské nemocnici pro využívání jako rehabilitačního střediska pro děti s vadami páteře.

⁸⁵ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 13.

⁸⁶ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 216.

⁸⁷ ATELIER ŽIDLICKÝ. *Léčebný tělocvik / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/cz/lecebny-telocvik.html>

4.2.3 60. léta

Snahy o záchranu vily se objevily už v 60. letech. 6. prosince 1963 byla vila Tugendhat zapsána do státního seznamu nemovitých kulturních památek. Nejvíce se o to zasloužil architekt František Kalivoda. Na podzim roku 1964 byly provedeny první rekonstrukce střechy domu.⁸⁸

Na Kalivodovo pozvání přijela v listopadu 1967 Greta Tugendhatová, která byla stavem vily zhrozena.

V roce 1969 se provedlo detailní zaměření stavby, František Kalivoda projednával obnovu zahrady s Markétou Roderovou-Müllerovou, která se podílela na návrhu zahrady s Miesem van der Rohe. Ze zahrady zmizely nežádoucí porosty a travnaté plochy byly obnoveny.

Jenže do těchto snah opět zasáhly politické události. Aby se tato politická událost dala zcela pochopit, je potřeba jít na úplné začátky, které nalezneme na počátku 60. let 20. století, kdy hospodářská situace totalitní ČSSR nebyla optimální, a lidé si uvědomovali, že zaostávají za západem. Bylo jasné, že je potřeba reformy, ta však byla stranou odmítána. Avšak v letech 1961–1964 proběhla hospodářská krize, a tak bylo jasné, že reforma je nevyhnutelná, protože ekonomika nebyla schopna plnit stanovené pětiletky. Ekonomická reforma byla přijata v lednu 1965, zároveň probíhala druhá vlna kritiky stalinismu. Ta však podle strany zašla příliš daleko, a tak se politická atmosféra zase přiosťřila.⁸⁹ Ale lidé se přestali bát a bylo jasné, že Československo se za západem opoždí. Proto kritika nepřestávala (dnes známé jako Pražské jaro).

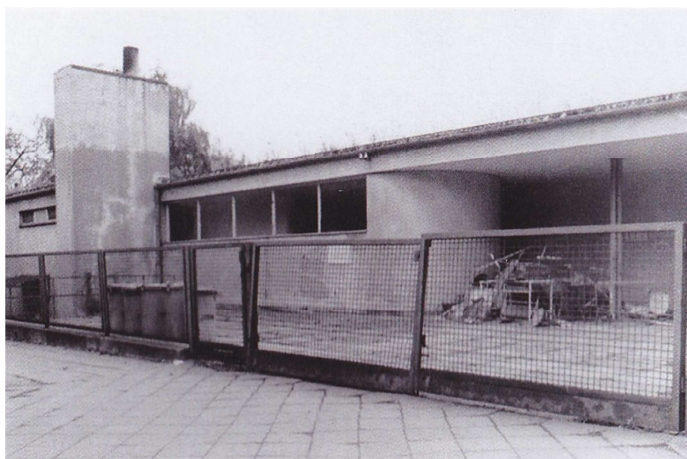
Na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů (mezi referenty byli mimo jiné Václav Havel, Ivan Klíma, Ludvík Vaculík atd.) zazněla kritika zcela otevřeně – strana na to odpověděla obvyklými tresty (vyloučení ze strany), ale upevnit režim se přesto nepovedlo. Kritika sílila, lidé přestali respektovat cenzuru, požadovali svobodu a řešení problematických otázek. Na základě těchto kritik opouštěli své funkce zastánci starého systému, objevovaly se snahy obnovit pluralitní politický

⁸⁸ ATELIER ŽIDLICKÝ. *Vila Tugendhat památkou / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/cz/vila-tugendhat-pamatkou.html>

⁸⁹ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 227.

systém.⁹⁰ Přesto se po květnovém zasedání ÚV KSČ vývoj pozastavil. To si česká inteligence uvědomovala, a tak vznikla výzva Dva tisíce slov (autor Ludvík Vaculík), kterou společnost přijala pozitivně. Avšak sovětské vedení ji vnímalo jako „...signál k nástupu kontrarevolučních sil v Československu.“⁹¹ Moskva byla připravena použít jakékoli prostředky k zastavení boje o moc v Československu. Ve společnosti se však šířil optimismus, vypadalo to, že se situace uklidní a nadále probíhaly přípravy na svobodné volby. Avšak v Moskvě sílila nervozita, a tak bylo 18. srpna 1968 tajně rozhodnuto o vojenské intervenci do Československa. Na té se mělo podílet 5 států Varšavské smlouvy – SSSR, NDR, Polsko, Maďarsko a Bulharsko. Tato intervence proběhla těsně před půlnocí 21. srpna 1968, kdy do „...ČSSR vpadlo 750 000 cizích vojáků s 6000 tanky a množstvím jiné vojenské techniky.“⁹² Představitelé vlády – A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, J. Kriegel a další – byli zatčeni a odvezeni do Sovětského svazu. V prvních dnech okupace zahynulo devadesát civilistů. Politiky, jež byli odvezeni do Moskvy, pak donutili podepsat Moskevský protokol (nepodepsal pouze J. Kriegel), který zajišťoval obnovení totality v Československu. Reformátoři se domnívali, že po odchodu vojsk budou moci navázat tam, kde přestali, skutečnost však byla jiná. Každý krok Československa byl přísně kontrolován z Moskvy, a tak se Československo nedobrovolně navrátilo k totalitnímu režimu.

Právě kvůli této sovětské okupaci v roce 1968 se snahy o záchranu vily zastavily – také kvůli úmrtí Miese van der Rohe (1969), Greta Tugendhatové (1970) i Františka Kalivody (1971).⁹³

Obrázek 15 Stav vily v roce 1980

⁹⁰ Tamtéž, s. 229.

⁹¹ Tamtéž, s. 230.

⁹² KREJČÍŘ, J., SOJÁK, S., VÍT, J. *Dějiny české: chronologický přehled*. Dubicko: INFOA, 2010. S. 107 – 108.

⁹³ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 15.

První rekonstrukce vily nakonec proběhla až v letech 1981–1985, protože stav vily už byl v demoličním stavu (viz. obrázek č. 15). Plány pro tuto rekonstrukci vypracoval Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů Brno. Tým vedl Kamil Fuchs (1930–1995), syn architekta Bohuslava Fuchse. Investorem pak byl odbor vnitřních věcí Národního výboru města Brna.⁹⁴ Cíl byl jednoduchý – zachránit vilu do dalších let. Nutno však podotknout, že rekonstrukce vily se příliš nepovedla. Nebyla to však vina projekčního týmu, ale investora, který na vile nechal ještě před dodáním projektu provést některé stavební úpravy, při kterých byly zničeny některé původní prvky. Během samotné rekonstrukce nebylo výjimkou, že investor plány neplnil a požadoval náhradní řešení. Problém byl i na straně dodavatele (Stavební podnik města Brna). „Možnost dodávky velkoplošných skel ze zahraničí investor zamítl a zasklení provedl ze dvou kusů se střední dělicí spárou zatmelenou silikonem. Jediné dochované okno proti onyxové příčce muselo být na příkaz investora zničeno [...], neboť svou barvou a absencí dělicí spáry nebylo „v souladu“ s novým zasklením.“⁹⁵ Původní luxusní linoleum z Německa bylo nahrazeno domácím PVC. Jídelní kruhová příčka byla zrestaurována zcela nevhodně, investor nedbal doporučení projekční skupiny. Zachované sanitární prvky byly odstraněny a zničeny. Z původní kotelny se stala místnost s výměníkem pro dálkové vytápění z teplárny. Ale ne vše bylo negativní – terasa byla opatřena přesnými replikami kamene, omítka byla restaurována v originální struktuře. Ačkoli obnova nebyla optimální, je nutné uznat, že jen díky ní byla vila zachráněna před dalším chátráním.

Po této obnově vila sloužila k ubytování významných hostů, pro veřejnost přístupná nebyla.

4.2.4 Vila po Sametové revoluci

Už od poloviny 70. let se režim dostával do další krize, za kterou mohla neschopnost řešit ekonomické problémy země. V roce 1988 docházelo k velkým změnám v komunistickém vedení, a tak bylo celé veřejnosti jasné, že režim opravdu krizí prochází. 21. srpna proběhly demonstrace k výročí 20 let od obsazení republiky

⁹⁴ Tamtéž, s. 16.

⁹⁵ Tamtéž, s. 16.

armádami Varšavské smlouvy a šlo „...o první veřejný projev odporu vůči režimu od roku 1969.“⁹⁶ Od té doby byly demonstrace časté, nejvíce se jich však konalo v lednu 1989 k příležitosti 20. výročí upálení studenta Jana Palacha.⁹⁷ Další velké demonstrace proběhly v srpnu a 28. října (vznik republiky). To vše naznačovalo, že se blíží rozhodující okamžik zvratu.⁹⁸ Tím se stala demonstrace 17. listopadu 1989 na Národní třídě, při které byli demonstranti (většinou mladí studenti) brutálně napadeni policií. Celá společnost na tuto brutalitu reagovala jednoznačným odmítnutím starého režimu.

Události poté nabraly rychlý spád – hned o den později „...vyhlásili studenti Fakulty žurnalistiky UK a studenti DAMU protestní stávkou. Přidala se k nim valná část herců a dalších pracovníků pražských divadel. V neděli 19. listopadu se vytvořilo ze zástupců řady disidentských i profesních organizací Občanské fórum (OF), které se okamžitě ujalo koordinace akcí a vyzvalo vládu a vedení KSČ k politickému dialogu.“⁹⁹ Zároveň stále probíhaly demonstrace a protestní akce se neomezily pouze na Prahu, nýbrž se šířily po celém státě. 29. prosince byly změny doříšeny volbou prezidenta, kterým se stal Václav Havel (1936 – 2011), který byl velkým kritikem komunistického režimu. Po více jak čtyřiceti letech nastala v Československu opět demokracie.

Vila Tugendhat sehrála významnou roli v otázce vztahů Čechů a Slováků, která se po roce 1989 stala zásadní – oba národy se různily jak v mentalitě, tak v politickém myšlení. Krize nastala v roce 1992, kdy obě země nedokázaly sestavit funkční parlament a problémem se stala i volba prezidenta. Nynější premiér Václav Klaus (1941) se přiklonil k názoru, že lepší bude vytvořit dva zcela samostatné státy. Jednání o rozdělení probíhalo celý srpen, nakonec dohodu zpečetil podpis Václava Klause a Vladimíra Mečiara (1942) 26. srpna 1992. Toto jednání i samotný podpis probíhalo ve vile Tugendhat – zřejmě proto, že Brno stojí na půli cesty mezi Prahou a Bratislavou. „Dnem 31. prosince 1992 zanikl společný stát Čechů a Slováků.“¹⁰⁰

⁹⁶ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 252.

⁹⁷ Jan Palach (1948 – 1969) byl student Filosofické fakulty Karlovy univerzity, který se upálil na protest proti okupujícím armádám Varšavské smlouvy.

⁹⁸ HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. Století do vzniku České republiky*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. S. 253.

⁹⁹ Tamtéž, s. 254.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 261.

O den později, tedy 1. 1. 1993 vznikla Česká republika, jejímž prezidentem se opět stal Václav Havel.

Potomci Grety a Fritze Tugendhatových nevyužili v 90. letech restituční nárok. Podmínkou však bylo, že dům bude přístupný veřejnosti a Brno zajistí jeho památkovou obnovu a restauraci.

V červenci roku 1994 byla vila převedena do správy Muzea města Brna.¹⁰¹ To vilu vybavilo replikami původního nábytku a vila Tugendhat byla zpřístupněná veřejnosti. V srpnu 1995 byla vila prohlášena Národní kulturní památkou, největší poct se jí však dostalo 16. prosince 2001, kdy byla jako první česká moderní stavba zapsána na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

V roce 2005 vzniklo ve vile Studijní a dokumentační centrum, jehož hlavním úkolem je shromažďování materiálů ohledně vily Tugendhat.

4.2.5 Vila dnes

Nejrozsáhlejší restaurace vily proběhla v letech 2010–2012. Projekt byl vypracován třemi ateliéry (Omnia projekt, Archteam a RAW), jehož cílem bylo navrátit dům do originálního stavu v 30. letech 20. století. Byl dodán průzkum stavebněhistorický a restaurátorský, ale také přesné zaměření domu. Obnova se netýkala jen stavby, ale také zahrady, vybavení a inženýrských sítí. Proběhla kompletní oprava základů (terasa a venkovní schodiště se vlivem špatných základů sesouvalo), ale také oprava izolací, elektroinstalací atd. Na plochu střechy byla přidána hydroizolace, v interiérech byly odstraněny všechny dodatečné úpravy ve formě příček a zadržek. Nejdůležitější však je, že některé prvky byly zhotoveny podle původních receptur (dnes již nevyužívaných) – linoleum, Sorelův cement a bělninové obklady v kuchyni.

Celkové náklady této rekonstrukce činily okolo sto osmdesát milionů korun, které pocházely z Integrovaného operačního programu, z oblasti Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví.¹⁰²

¹⁰¹ ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. S. 19.

¹⁰² Tamtéž, s. 21 – 23.

Pro veřejnost byla vila otevřena 6. března 2012. Nově mohou návštěvníci navštívit i technické zázemí vily.

Vila Tugendhat se již tradičně stala místem setkání politiků České a Slovenské republiky. Dne 1. ledna 2013 (20. výročí vzniku samostatné České republiky) ve vile probíhal pořad České televize Otázky Václava Moravce, ve kterém vystoupili premiéři České a Slovenské republiky Petr Nečas (1964) a Robert Fico (1964).

A nakonec, 6. března 2013, se do vily Tugendhat vrátil i Václav Klaus, aby si zde se slovenským prezidentem Ivanem Gasparovičem (1941) vyměnil nejvyšší státní vyznamenání Řád bílého lva I. třídy a Řád bílého dvojokříže I. třídy.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat vznik a historii vily Tugendhat, popsat její architektonickou charakteristiku, ale také spojit toto téma do jednoho celku s osudy jejích majitelů a s osobností architekta Ludwiga Miese van der Rohe. K dotvoření obrazu podmínek, které při vzniku návrhu vily panovaly, je v práci pojednáno i o architektonickém smýšlení na počátku 20. století. Pro vypracování jsem zvolila analýzu textu.

Funkcionalismus představoval v té době zcela nový směr, kterým se architektura vyvíjela. Po 1. světové válce, která otřásla všemi jistotami, mladí architekti zcela odmítali dekor a probádávali oblasti architektury zatím nepoznané. Jedním z těchto architektů byl i Mies van der Rohe, jehož architektura je založena na vnímání prostoru, který je nazýván prostorem plynoucím. Tuto vizi zcela uskutečnil na vile Tugendhat, v jejímž navrhování měl volnou ruku. Zde realizoval své myšlenky prostoru, který není ničím omezován a jenž volně navazuje na prostor vnější. Uskutečnil zde také své ideje od nábytku až po kování dveří a oken.

Tato stavba vzbudila rozdílné emoce – jedni ji zavrhovali, druzí až nekriticky obdivovali. Ať už zastáváme názory jakékoli, měli bychom uznat, že vila je opravdu unikátní. Sešli se zde skutečnosti, bez kterých by tato stavba pravděpodobně vůbec nevznikla. V její historii nalezneme spoustu okamžiků, kdy měla takřka „na mále“ a kdy ji před spadnutím zachránila buď šťastná náhoda, nebo tvrdá práce odborníků usilujících o její záchranu.

Patrně nejdůležitější bylo setkání manželů Tugendhatových a architekta Ludwiga Miese van der Rohe. Skloubení mladých, moderně smýšlejících manželů, kteří se přímo děsili konzervatismu, a mladého nadaného architekta, vyústilo ve vilu, která dýchá svěžestí, elánem, rozhledem a především netradičností. Pro celkový dojem z této vily je jistě nutná osobní prohlídka. Z obrázků si nelze udělat představu, jak velký hlavní obytný prostor doopravdy je. Spekulovalo se a stále spekuluje o tom, zda se dá v domě vůbec bydlet – vejdete-li však do hlavního obytného prostoru, zcela vás pohltí jeho klidná atmosféra a nebudete toužit po ničem jiném, než abyste měli možnost usadit se do jednoho z křesel, sesunout okenní tabuli do podlahy, nechat na sebe působit přírodu i přátelskou atmosféru interiéru a odpočívat.

Vila není dovedena k dokonalosti pouze po stránce estetické, ale je i plně funkční a zcela podřízena životu rodiny s malými dětmi. Všechna přání manželů architekt plně respektoval, a ačkoli se to na první pohled nemusí zdát, estetická stránka je opravdu zcela podřízena funkčnosti domu.

Přesto jsem si při psaní práce jen stěží nemohla nevšimnout, kolik náhod a „kdyby“ u vzniku vily, i jejího osudu, hrálo svou roli. Do osudu vily zasáhla spousta politických i historických událostí, jež měly za následek, že se vila téměř nedožila dnešních dnů. Na vile se podepsalo jak gestapo, které zde sídlilo, tak přechod válečné fronty, politický převrat v únoru 1948 a v neposlední řadě také sovětská okupace v roce 1968. Ohrožena nebyla jen vila samotná, zajímavý osud potkal i její jednotlivé části – makassarská stěna, jež byla rozřezána a prodána, tabule skla, které nepřežily spojenecký nálet, onyxová stěna, která přežila jen díky své kráse.

„Svítat na lepší časy“ začalo až v 80. letech 20. století, kdy byl totalitní režim již oslaben. Nemůžeme však říct, že doba před těmito lety vile pouze uškodila. Díky snahám Františka Kalivody a Ruth Tugendhatové se o rekonstrukci začalo mluvit už v 60. letech a ačkoli byla vila rekonstruována takřka o dvacet let později, zásluha patří především jim.

Díky všem těmto událostem se v České republice nachází skvost moderní architektury, který nám „závidí“ celý svět. Snad na žádné jiné vile v Evropě se neklidná doba 20. století nepodepsala tolik, jako právě na vile Tugendhat. Její historie vypovídá jak o dějinných evropských, tak i o těch českých, se kterými je úzce spjata. Snad právě kvůli tomu to byla právě tato vila, ve které byly podepsány smlouvy o rozdělení Čech a Slovenska po Sametové revoluci. Dodnes je vila považována za symbol této smlouvy, neboť vše, co se týká české a slovenské otázky se zde odehrává. Naposledy to bylo setkání bývalého prezidenta Václava Klause a slovenského prezidenta Ivana Gasparoviče.

Přínos mé práce shledávám ve spojení všech témat, které se vily Tugendhat týkají. Jako positivum bych tedy vyzdvihla možnost prostudovat problematiku v jedné práci, aniž by se informace musely shánět v pracích jiných. Slouží tedy jako souhrnný celek informací o vile Tugendhat.

Seznam literatury

Tištěné zdroje

- BLAŽKOVÁ, M. *11 pokladů Čech a Moravy*. Praha: Albatros, 2002. 300 s. ISBN 80-00-01087-9.
- COHEN, J-L. *Le Corbusier: 1887-1965: lyrismus architektury ve věku strojů*. Praha: Slovart, 2005. 96 s. ISBN 80-7209-669-9.
- ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. 48 s. ISBN 978-80-86549-95-8.
- ČERNOUŠKOVÁ, D. *Vila Tugendhat*. Brno: Nadační fond vila Tugendhat ve spolupráci s Muzeem města Brna, 2008. 40 s. ISBN 978-80-86549-48-4.
- DVOŘÁČEK, P. *Moderní architektura*. Praha: Levné knihy KMa, 2005. 127 s. ISBN 80-7309-288-5.
- GÖSSEL, P., LEUTHÄUSER, G. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. 608 s. ISBN 80-7209-814-4.
- HARNA, J., FIŠER, R. *Dějiny českých zemí II.: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998. 279 s. ISBN 80-7168-522-4.
- HRŮZA, J. *Svět architektury: Encyklopedický průvodce stavebními slohy od počátku do současnosti*. Praha: Aventinum, 2003. 415 s. ISBN 80-7151-224-9.
- JEŘÁBEK, D. *Brno – kulturní město předválečné a válečné: o divadle, literatuře, výtvarném umění a významných osobnostech univerzity v letech 1928-1948*. Brno: Barrister & Principal, 2006. 207 s. ISBN 80-87029-08-9.
- KREJČÍŘ, J., SOJÁK, S., VÍT, J. *Dějiny české: chronologický přehled*. Dubicko: INFOA, 2010. 157 s. ISBN 978-80-7240-779-8.
- PUENTE, M. *Rozhovory s Miesem van der Rohe*. Zlín: Archa, 2010. 93 s. ISBN 978-80-904514-1-4.
- SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně: Muzeum města Brna, 2006. 177 s. ISBN 80-903661-5-5.
- SEDLÁK, J., TEPLÝ, L. *Ve znamení moderny: architektura 20. století v Brně*. Brno: Fotep, 2004. 122 s. ISBN 80-902921-9-4.
- SHAW, A. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: NV: Columbus, 2004. 192 s. ISBN 80-206-0732-3.
- ŠLAPETA, V., JANDÁČEK, V. *Český funkcionalismus*. Brno: EXPO DATA, 2004. 116 s. ISBN 80-7293-113-X.
- UNGERS, L. *O architektech: životy, díla, teorie: Alberti, Berlage, Boullée a Ledoux, Le Corbusier, Fischer z Erlachu, Ginzburg, Kahn, Jefferson, Loos, Mies van der Rohe, Palladio, Rossi, Schinkel, Smithsonian, Ungers, Venturi a Scott-Brownová, Vitruvius, Wren, Wright*. Praha: Slovart, 2004. 374 s. ISBN 80-7209-583-8.
- ZIMMERMAN, C. *Mies van der Rohe: 1886-1969: struktura prostoru*. Praha: Slovart, 2007. 96 s. ISBN 978-80-7209-928-3. Přílohy

Elektronické zdroje

- WIKIPWDIE. *Münzova vila – Wikipedie*. Editováno 24. 11. 2012. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCnzova_vila
- WIKIPEDIE. *De Stijl – Wikipedie*. Editováno 10. 3. 2013. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/De_Stijl
- BEZDÍČEK, P. *Nezaváté stopy rodiny Löw-Beerů*. Židovská obec Brno. 6. červen 2011. Dostupný z: <http://www.zob.cz/?q=node/1025>
- FIALA, D. *Židovské osobnosti Brna XX. století*. Židovská obec Brno 2010. Dostupný z: <http://www.zob.cz/?q=node/1340>
- ATELIER ŽIDLICKÝ. *Úvod / Vila Tugendhat*. 2010 – 2013 Vila Tugendhat. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu>
- HORÁŽKOVÁ, A. *Ta vila mě zabije, říká dcera majitelů Daniela Hammer-Tugendhatová*. Bydlení idnes.cz. 18. březen 2012. Dostupný z: http://bydleni.idnes.cz/tugendhat/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

Ostatní zdroje

- *Osud jménem Tugendhat* [dokument]. Režie Rudolf Chudoba. Česká republika 2012. ČT2 30. 9. 2012 20:05.
- Osobní prohlídka Vily Tugendhat: Brno, 2. 9. 2012, 10:00.

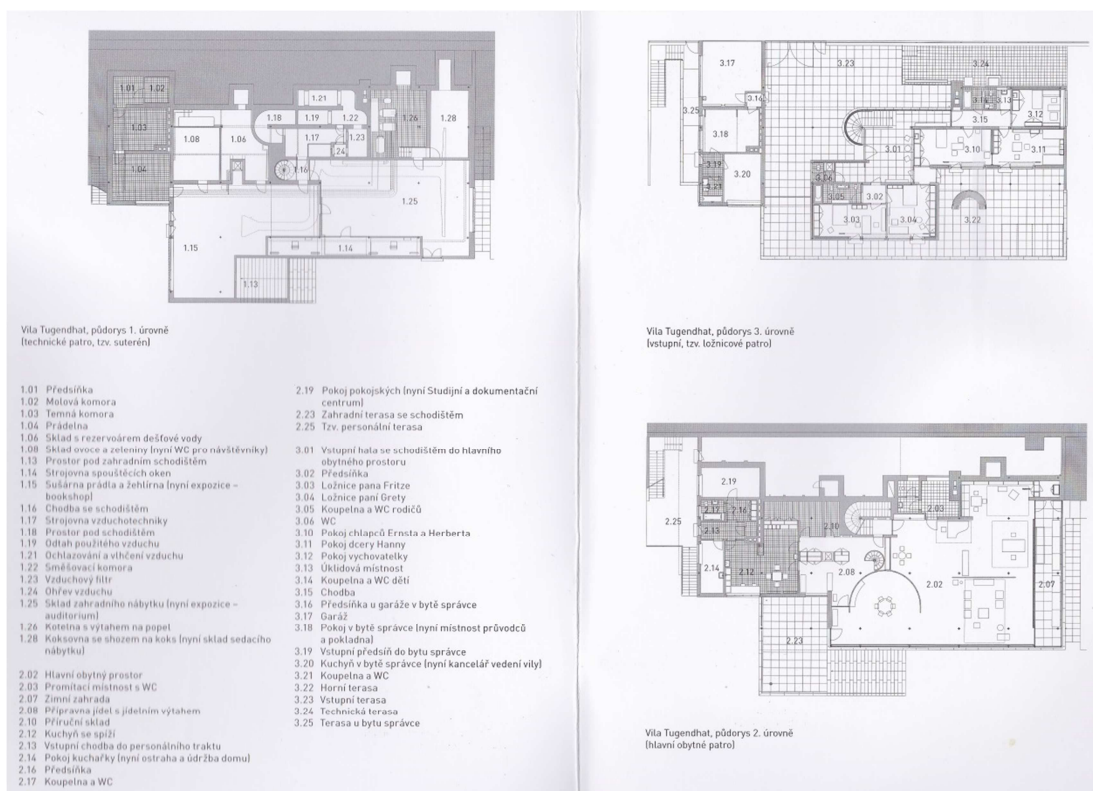
Seznam fotografií

- Obrázek 1: GÖSSEL, P. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-814-4. S. 232.
- Obrázek 2: SEDLÁK, J. *Slavné brněnské vily*. Praha: Umělecká agentura Foibos: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně: Muzeum města Brna, 2006. ISBN 80-903661-5-5. S. 54.
- Obrázek 3: GÖSSEL, P. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-814-4. S. 239.
- Obrázek 4: GÖSSEL, P. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-814-4. S. 324.
- Obrázek 5: GÖSSEL, P. *Architektura 20. století*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-814-4. S. 323.
- Obrázek 6: Foto Muzeum města Brna. Dostupné z: <http://www.tugendhat.eu/cz/zahajeni-stavby.html>
- Obrázek 7: Vlastní foto
- Obrázek 8: Vlastní foto
- Obrázek 9: Vlastní foto
- Obrázek 10: Vlastní foto
- Obrázek 11: Vlastní foto
- Obrázek 12: Vlastní foto
- Obrázek 13: Vlastní foto
- Obrázek 14: Vlastní foto
- Obrázek 15: ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. ISBN 978-80-86549-95-8. S. 16.

Seznám fotografií v příloze

- Obrázek 1: ČERNÁ, I., ČERNOUŠKOVÁ, D., TUGENDHAT, G., ONDERKA, R. *Tugendhat: Brněnská realizace Ludwiga Miese van der Rohe*. Brno: Muzeum města Brna, 2011. ISBN 978-80-86549-95-8. S. 16.
- Obrázek 2: Vlastní foto
- Obrázek 3: Vlastní foto
- Obrázek 4: Vlastní foto
- Obrázek 5: Vlastní foto
- Obrázek 6: Vlastní foto
- Obrázek 7: Vlastní foto
- Obrázek 8: Vlastní foto

PŘÍLOHY

Obrázek 1 Vila Tugendhat - půdorys

Obrázek 2 Vila Tugendhat - soukromá terasa

Obrázek 3 Vila Tugendhat - koupelna

Obrázek 4 Vila Tugendhat - hlavní obytná část, pracovna

Obrázek 5 Vila Tugendhat - kuchyň

Obrázek 6 Vila Tugendhat - zahrada

Obrázek 7 **Vila Tugendhat** - pohled na zimní zahradu

Obrázek 8 **Vila Tugendhat** - vstupní hala